

Bármikor kitörhet a Vezúv....

A magyar gazdaságpolitikai helyzet elemzése és értékelése

2008. III. negyedév

Készítette: Kéri László és Petschnig Mária Zita

Budapest, 2008. október 12.

Tartalom

I.	Bevezetés.....	4
II.	A harmadik negyedév néhány meghatározóan fontos Eseményének összefoglalása.....	5
	1. Ítélet és igazság.....	5
	2. Olimpiai kudarcok és magyarázataik.....	5
	3. Megegyezés-megágyazás-megcukrozás-megfigyelés.....	6
	4. Charta magyar.....	7
	5. Erre csörög a dió.....	8
	6. Energiapolitikai játszmák... erre meg a mogyoró.....	10
III.	Gazdasági folyamatok.....	11
	1. Általános értékelés 2008 első félévének folyamatairól.....	11
	2. Ami a féleven túl látszik.....	16
	3. Költségvetési politika.....	20
	4. Monetáris politika.....	23
	5. Globális pénzügyi válság.....	24
IV.	Politikai változások, várakozások és meglepetések – június után.....	25
	1. Az ősz körei.....	25
	2. Állókép 2008. szeptember 15-ről.....	25
	3. Állókép 2008-ból.....	29
	4. Esélyek, modellek, kiutak.....	31

<i>4.1. Mi szól a kisebbségi kormányzás mellett?.....</i>	<i>32</i>
<i>4.2. Mi szól a kisebbségi kormányzás ellen?.....</i>	<i>34</i>
<i>4.3. Kitérő a liberális párt különleges helyzetének megértésére.....</i>	<i>36</i>
<i>4.4. Csönd és nyugalom a paletta túlsó oldalán.....</i>	<i>39</i>

V. Összegző – tágabb kitekintéssel.....	41
--	-----------

V. *Mottó:*

Bármikor kitörhet a Vezúv...

/Újsághír, 2008. szeptember 21-én/

I. Bevezető

2008 harmadik negyedéve a július elejétől szeptember végéig tartó időszakot öleli fel, s a hazai közéletben e – csaknem – száz nap során a teljes eseménytelenség, a dögunalom legalább olyannyira jellemző volt, mint a lélegzetelállítóan fordulatos, váratlan eseményekkel telített napok és hetek korszaka. A nyár kezdetekor ott látszottak befagyni a hatalmi/politikai viszonyok, miszerint GYF a pártjától, frakciójától, szélesebb értelemben vett politikai háttérétől mintegy kéthónapnyi szabadságot kapott arra, hogy kidolgozza, megkreálja a kisebbségi kormányzás hosszabb távon is támogatható feltétel-rendszerét. (E feltétel-rendszernek értelemszerűen része az új politikai/kormányzati program, de nem kevésbé az a láthatatlan, hálózatszerűen működtethető szavazógépezet is, amelynek az őszi sorsdöntő parlamenti/politikai pillanatokban eredményesen kell funkcionálnia. E hálózat természetesen számtalan olyan informális alku, egyezség révén hívható életre, amelynek részleteiről sohasem szokták a közvéleményt értesíteni. A saját politikai tábor azonban joggal tarthatja a vezetői képességek között számon ezt az informális, alkuképes, hálózóvögető gyakorlatot is. Eleddig GYF nem szorult rá eme képességek igazolására, ám 2004 augusztusi/szeptemberi hatalomra kerülésének körülményei azzal „bízattak”, hogy a machiavellisztikus adottságok korántsem állnak tőle túlzottan távol.)

A tárgyalnivaló időszak legfontosabb politikai folyamatait természetesen ezúttal is részletesen elemezzük, ám a nyár végén és az ősz elején történt néhány olyan eseménysor, amelynek a folyamatok közé való beillesztése nem könnyű feladat, hiszen első pillantásra nem sok közül lehetett az alapvető konfliktusmező formálódásához. Az adott időszak valós természetéről a következő lista talán többet elárulhat, mint a későbbi, részletekbe hatoló elemzés.

II. A harmadik negyedév néhány, meghatározóan fontos eseményének összefoglalása¹

1. Ítélet és igazság

Augusztus utolsó napjaiban pont - azaz végleges ítélet – került az ú.n. Kulcsár-ügy végére. Ahhoz képest, hogy az ügy névadó álbrókerét öt évvel ezelőtt - 2003 nyarán – sikerült Magyarországra visszalopni, nem mondhatnánk, hogy az igazságszolgáltatás elkapkodta volna a feladatát. Nem is ezért hozzuk szóba az ítélethirdetést, s nem is azért, amin a korabeli sajtó napokig csámcsogott, hogy t.i. ki, mennyi évet kapott, s megérdemelten kapta-e. Még azon is csak módjával lennénk felháborodva – mint egyébként oly sokan..., hogy az érintett bank vezérigazgatóját azért mentették fel, mert – állítólag – nem tudott semmit arról a csalásról, ami bankjában mintegy öt éven keresztül zavartalanul folyt. Az esetnek krónikánkba való bekerülését mindenekelőtt az teszi indokolttá, hogy az ítéletet hirdető bíró egy homályos szófordulattal emlékezett meg az eltűnt milliárdok pártokhoz köthetőségéről, s erről is úgy, mint ami nem képezhette a bírósági vizsgálódás tárgyát. Magyarán, ezt az ügyet, a rendszerváltás húsz évének legnagyobb volumenű csalását, a végső fázisban sikerült teljes mértékben depolitizálni, azaz megszabadítani mindenféle párt- és politikai kötődésétől. Már csak azért is tarthatjuk mindezt páratlan politikai bravúrnak – amúgy meg a hazai igazságszolgáltatás szégyenteljes átpolitizálódásának és a függetlenségvesztés fényes bizonyítékának -, mert az élénkebb memóriájú újságolvasóknak nyilván fölrémlik 2003 nyaráról/őszéről az a végtelen vádaskodás-halom, ahogyan a két tábor igyekezett Kulcsár Attilát – az eltüntetett milliárdjaival együtt – áttolni a másik térfelére. Vagy az egyikük hazudott akkoriban, vagy a másikuk, vagy mind a ketten. Esetleg a nagy-nagy tologatásban sikerült Attilát a kezdőkör közepébe taszigálni, s ez ígérkezett az igazság szolgáltatásának legideálisabb pillanataként. Akár így, akár úgy történt – ez az ügy, az összes hordalékával együtt a későbbi korok vizsgálódói számára pártalan adalék lesz ahhoz, hogy a huszonegyedik század elején uralkodó közállapotok morális szintjét megérthessék.¹

2. Olimpiai kudarcok- és magyarázataik

Mindenkit lefoglalt az augusztusi pekingi csoda, ám a hazai közönség örömeit egészen a legutolsó két napig alaposan elrontotta a totális, páratlan és teljesen váratlan kudarc sorozat.

¹ Véleményünk lényegében megegyezik a Magyar Narancs c. hetilap ekkoriban írott és üdítő kivételként alaposnak tekinthető vezércikkével: Majdnem mindent vitt. MaNcs, szept. 4.

Azt most nem elemezhetjük, hogy e kudarcok mennyiben tekinthetők törvényszerűnek, mindenesetre e sorok írójának az a véleménye, hogy a váratlan, nagy erejű és folyamatos pofonok kivételes esélyt teremthettek volna az ország valós nemzetközi helyének a korábbiakhoz képesti sokkal realisabb bemérésére. Ehhez persze ki kellett volna venni az interpretációt a sportújságírók kétségbeejtően provinciális világlátásából, valamint a sportvezetők katasztrofális ostobaságának köreiből. Nem így történt, ezért a vita egy-két héten belül belecsúszott az ezredrangú és jelentéktelen részletek vitatásába, valamint az aktuális, 24 órányi lejáratú bűnbakok kitermelésének kényszerébe. Nagyon nagy esélyt mulasztott el az ország, mert egy olyan eseménysorozat, amelynek hetekig részese az ország lakóinak döntő többsége, talán páratlan lehetőség lett volna a realitásokkal történő, netán katartikus erejű számvetésre. Talán majd egy újabb kudarc, netán egy komolyabb katasztrófa újból előhozhatja a most eldugdosott tanulságokat.²

3. Megegyezés - megágyazás - megcukrozás - megfigyelés

GYF színre lép, s augusztus 27-én a Népszabadságban – bérlet helyen, fizetett hirdetésként – szokatlan terjedelmű dolgozatban tárja a közvélemény elé legutóbbi olvasmányélményeinek rá gyakorolt hatását. S ha már ír, akkor egy füst alatt felvázolja a leendő kisebbségi kormányzás programját, a leendő - több éves, persze - adóreform kereteit, a szociálisan roppantul érzékeny baloldali politikus prioritásait, s a szabaddemokratáknak teendő újabb alku körvonalait is. Megegyezési javaslatnak nevezi, de – nem világos, ki is lenne ennek a címzettje? A vállalkozói szféra? Az eddigi adófizetők? Az eddig nem fizetők? Azok az apparátusok, akiknek az adók behajtásáról kellene gondoskodniuk? A várakozó és türelmetlen frakció? A hírek nélkül tengődő média?

Sokan úgy vélik, hogy az egykori koalíció megágyazásának ajánlatával lenne dolgunk, de az SZDSZ első heti reakciója több mint elutasító. Esetleg a frakció keserű szájját megédesíteni akaró párt dokumentumról lenne szó? Némi habozás után a baloldal különböző vezető testületei hajlanak e szándék elfogadására, sőt, ajkaikat hatalmasra tátva még azt is

² A sok-sok lényegtelen konzekvencia-levonási kísérlet közül kiemelkedik Sárközy professzor átfogó, s évtizedes távlatokat figyelembe vevő, a valódi okokat egyáltalán nem kendőző elemzése: Tézisek a Magyar sportról. Népszabadság, okt. 3.

elfogadják, hogy ez a vitairat legyen a leendő rendkívüli októberi pártkongresszuson a szendvics, a menü, sőt, a desszert is.

A szakmai reakciók meglehetősen egyértelműen kétkedő jellegűek. Mind az elméleti közgazdászok, mind az adószakemberek, mind a hazai vállalkozói szféra kisebb és nagyobb halai megpróbálnak úgy tenni, mintha valóságos kormányzati programról kellene véleményt formálniuk, s kénytelenek kimutatni az anyag szertelenségeit, következetlenségeit.³

Az iromány végül is nem került parlamenti vitára, szerzője szeptemberben folyamatosan át- és átértelmezte önnön mondanivalóját, s egy hónap múltán már olyan lett az egész, mint egy Rorschach-teszt: a kormányfő is azt veszi észre benne, ami az aktuális hatalmi szituáció szemszögéből nézve leginkább igazolná lépéseit. A *Megegyezés*-címet viselő pamflet így nem más, mint szerves része annak a stabilizációs kísérletnek, ahogyan a kormányfő a megváltozott körülmények közepette megpróbál segíteni megrendült helyzetén. (A további részletekről majd a IV: részben *írunk*.)

4. Charta Magyar

Szeptember hatodikán összegyűlt sok-sok jó szándékú értelmiségi az egykori Charta-mozgalmat újjáéleszteni. Két nap múlva már a napilapok közölték is a felhívásukat, s szept. 20.-ára meghirdették az első, nagyon nagyszabásúnak gondolt Kossuth téri demonstrációt. A remake-akciót a kezdetektől meglehetősen komoly vita zaja vette körül, legalább két okból. Az egyik eleve amiatt adódott, hogy van-e létjogosultsága az egykor, 1991/92-es tömegmozgalom feltámasztásának, s fennállnak-e most is azok a körülmények, amelyek akkor valóban érthetővé, indokolttá és sikeressé is tették a Charta-mozgalmat? Ezekben a kérdésekben még az egykori Charta-értelmiségnek is megoszlott a véleménye.

A másik ok fogasabb problémának bizonyult. Ezt a mozgalmat nehéz lett volna GYF nyár elején meghirdetett – nagyon is hasonló tartalmú - ötletétől elhatárolni, s így több mint gyanú volt azt feltételezni, hogy a jelen körülmények között ez a mozgalom nem más, mint a miniszterelnök melletti nyílt szimpátia-gyakorlás. Ehhez pedig még a hagyományos balliberális értelmiség többségének sem fűlött a foga. Nem is lett a huszadikai tüntetésből

³ A miniszterelnöki dolgozatról tucatszám születtek kisebb-nagyobb, szakmai alapokat szem előtt tartó elemzések. Ezeket nem foglaljuk össze, hanem a tanulmányunkhoz –mellékletként –csatoljuk Zitának azt az írását, amely az elsők között gyűjtötte csokorba a szóba jöhető szakpolitikai kifogásokat. Az ÉS-ben jelent meg, szeptember 5-én, “Nesze valami...”címmel.

olyan méretű megmozdulás, mint amire a szervezők előzetesen számítottak. Egy héttel később, az egyik legfőbb újjáélesztő, Farkasházy Tivadar azt írta a saját lapjában, a Hócipőben: „1993 és 2008 szeptembere. Mi a különbség a két Charta között? Például 95 ezer ember. És legalább ennyivel több a nyilas.”

Ebből az értelmezésből azt lehetne kivenni, mintha a korabeli Charta talán kevésbé lett volna indokolt, s a maira lenne igazán szükség. Ám jó néhányan meg azt is megírták szeptemberben, hogy az a civil megmozdulás, amit egy ország gyakorló miniszterelnöke szervez, az fából vaskarika. S a törekvés kudarcba fulladásának talán itt kell keresni az okait. 1992-ben nem kellett senkinek sem hosszadalmas cikkekben amiatt magyarázkodnia, hogy miért is csatlakozott a Chartához...Most pedig, se szeri, se száma nem volt az egyéni okokat, magyarázatokat részletező írásoknak. Azt a megmozdulást eleve halálra ítéli a politikai sors, amelynek legfőbb résztvevői magukat is hangosan gyözködik döntésük helyességét illetően.

Két hét múlva újabb tanulság színezhette a korábbiakat. Tarka Magyar-elnevezéssel egy, magát valóban civilnek tartó, meglehetősen amatőr vonásokkal megáldott szerveződés próbált meg újból százezernyi tiltakozót az utcára vinni. A szervezők eleve elhárították a pártok részvételét, ugyanakkor elkövették azt a hibát, hogy írásbeli csatlakozásra szólították fel őket. Innét kezdve kezdett kínossá válni a történet: nehéz volt megmagyarázni, hogy a demonstratív módon, családostól részt venni kívánó GYF-et milyen okok folytán szeretnék a demonstrációtól távol tartani. Ahogy közeledett október 4.-e, a felvonulás napja, úgy vált középponti kérdéssé az, hogy GYF vajon ott lesz-e a tüntetésen. Ott volt, elment, családostól, tizenkét civil ruhás biztonsági ember kíséretében megmutatni, hogy ő nem fél. Igaz, ezúttal is a múltkori négy-ötezernyi résztvevő alkotta a tömeget.

Ha a két, eredetileg különböző gyökerűnek számító megmozdulásnak akadhat közös tanulsága, akkor mindenképp az, hogy – GYF korábban a politikai élet egészében volt megosztó erőnek tartható. 2008-ra annyit változott a helyzet, hogy személye most már a baloldali táboron belül is tartósan megosztó, s nem pedig integratív jellegű. S csak az a kérdés: e felismerésnek mikor lesznek szélesebb érvényű politikai konzekvenciái is?⁴

⁴ A megmozdulás kudarcát viszonylag korrekt módon elemzi – liberális szempontból – a Magyar Narancs okt. 9-i számában Kovácsy Tibor „Korlátozott hatás” c. írása.

5. Erre csörög a dió

A rendszerváltásnak nevezett húsz évet rendre végigkísérik a titkosszolgálatokkal kapcsolatos, nehezen értelmezhető politikai botrányok. Ezek csak annyiban közösek, amennyiben soha semmi lényegeset nem sikerült megtudnunk, hanem az adott helyzetnek megfelelően a politikai élet valamely kulcsszereplője, szervezete az éppen soros botrány következtében ideig-óráig lehetetlen helyzetben találta magát. A szolgálatok pedig nagyobb veszteségek nélkül vonulhattak vissza a félhomályos, olykor nagyon is sötét szféráikba. Ezen az őszön valami hasonló látszott kibontakozni. A botrány kitörése még úgy-ahogyan azonosítható eset volt: az MDF elnökválasztó gyűlése előtti legutolsó pillanatokban – honnét, honnan nem...- Dávid Ibolya riválisára terhelő hangfelvételeket kapott, miszerint az ellenjelölt a választási előkészületek során övele szemben megengedhetetlen, netán titkosszolgálati karakterű eszközöket is bevetett volna. Nem is telt el három nap, mindenki mindenkit bevádolt a nyilvánosság előtt, az MDF a Fideszt, a Fidesz a kormányt és viszont, a bankvezér a...kit is...? Jámbor állampolgár csak annyit foghatott föl mindebből, hogy Magyarországon, ha valaki eléggé fontos személy, akkor vagy megfigyelik, vagy megfigyeltet valakit. Nem is tudni melyik a rémesebb lehetőség, az–e, ha valóban párhuzamos, megvehető, felhasználható szolgálatok működnek hazánkban? Vagy inkább az, ha a meglévő szolgálatokat napi politikai háttér-lejáratásokra is fel lehet használni...? Október közepén csak annyit mondhatunk, hogy ezúttal a felek a szokásosnál messzebbre merészkedtek, s olyan mélységekben avatkozhattak be egymás sötét/titkos ügyleteikbe, aminek következtében már nagyon nehéz, szinte lehetetlen lesz visszavonulást elrendelni. Vagy mind a két oldalon kulcsfigurákat kell feláldozni, vagy pedig továbblövik egymás állásait, de most már nehézfegyverzettel. Egyelőre a következő forгатókönyveket kínálják megvételre a közvélemény piacán:

- lebukott a Fidesz árnyék-titkosszolgálat,
- lebukott a kormányzat politikai célú megfigyelési gyakorlata,
- lebukott az eddig rejtve maradt MDF/MSZP- együttműködés,
- napvilágra került a Gyurcsány/Apró-klán titkosszolgálatokra alapozott, mélyen antidemokratikus, és még az előző-előző rendszerből megörökölt hálózata.
- a politikai osztálynak elege lett Csányi Sándor folyamatosan lebegtetett hatalmi ambícióiból és együttesen nyírják őt ki a politikai porondról,

- nem is hazai indíttatású az eset, hanem valójában olyan orosz titkosszolgálati akcióról van szó, amely mögött a hosszabb távú orosz energiapolitikai szándékok a meghatározók.

A felsoroltak még csak az alapvariánsok, ezeknek lehetségesek – s a sajtóban folyamatosan meg is jelennek – különféle kombinációs változatai is. Sem állampolgárként, sem pedig elemzőként nem tudnám eldönteni, hogy melyiket minősítsük rémesebb, a demokráciára eleve veszélyeket hozó változatnak. Október közepén nem tudunk eleget ahhoz, hogy e fönti elméletek bármelyikét megerősíthessük, de ahhoz sem túl keveset, hogy bármelyiket kizárhassuk. Talán egy-két hónap múlva okosabbak leszünk. Vagy feledékenyebbek, ahogyan szoktunk...⁵

6. Energiapolitikai játszmák -...erre meg a mogyoró...

Néhány éve tart az a folyamat, ahogyan az energiapolitikai kérdések benyomulnak a hatalmi játszmák kellős közepébe, ez nálunk az elmúlt két évben megállás nélkül megfigyelhető. A mögöttünk hagyott negyedév sem tartható kivételnek, sőt, éppenséggel az tűnhetett fel, ahogyan a felismerhetetlenségig összegombolyodik a jelenlegi energiacsata néhány alapidimenziója. A szeptemberi hónapot az ú.n. Robin Hood-adó javaslata uralta, ám ennek árnyékában viszonylag könnyen lehetet azonosítani jó néhány sztenderd vitatémát is.

Korántsem fejeződtek be a htm-ek felbontásából és újraszabályozásának ügyeiből adódó viták, s még az olyan amatőr/kívülálló megfigyelő is könnyedén rájöhet, hogy a gázár körüli vitáknak, valamint a távfűtési-árképzési/kompenzációs küzdelmeknek a hátterében lényegében ugyanazok az évek óta húzódó, alapvető, olykor száz és százmilliárdokat jelentő érdekküzdelmek jelentkeznek és köszönnek vissza. S a figyelmes olvasónak még ahhoz sem kell fantázia, hogy ne fedezze föl: kikerülhetetlenül tér vissza két alapkérdés, illetve ezeknek a megoldhatatlansága/megoldhatósága:

- Mit kezdjünk az orosz gázpiactól való nyomasztó, 95 %-os függésünkkel, hogyan lehetne mindezen legalább hosszabb távon változtatni? (Ennek kapcsán persze azonnal

⁵ Az ügy lehetséges politikai elágazásairól nagyon érdekes leírást ad Rádi Antónia a HVG okt. 4-i számában Ütközőzóna -címmel.

Az általánosabb jellegű politikai veszélyekről, a cinizmus és az apátia fokzódásáról kitűnő helyzetrajz Nagy N. Péter vezércikke a Népszabadság okt. 9-ei számában Közös lehallgatás -címmel.

beleütközünk mindama külpolitikai/stratégiai játszmákba, melyeknek megvívásakor - méretünk okán - egyszerűen nem számítunk...)

- Hogyan lehet politika konszenzust teremteni a kikerülhetetlennek látszó atomerőmű-fejlesztés, a leendő ötös/hatos blokkok megépítéséhez? Ez utóbbi kérdésben úgy tűnik, hogy szépen formálódik az összpolitikai konszenzus, s ha lesznek is ellenzők, a jelenlegi energiaellátási nehézségek, az orosz gázpiaci függőség, valamint a nemzetközi olajpiac helyzetéből adódó nehézségek széleskörű tudatosítása talán nem is annyira spontán folyamat, mint amilyennek kívülről látszik...

S eme dilemmák megélése, feldolgozása közepette a MOL úgy tűnik, hogy feltartóztathatatlanul folytathatja évtizedes csöndes, ám nagyon is következetes közép-európai hódítóútját, s éppen az eltelt napokban/hetekben vált véglegessé horvátországi dominanciája. Végre valami jó hír...s ebben még a nemzetközi pénzügyi válság is csak segített...⁶

III. Gazdasági folyamatok

Október elején, e tanulmány írásának idején teljes körű képet a magyar gazdaságról – a rendelkezésre álló adatok alapján - még csak az első féléves adatok ismeretében van módunkban összeállítani. A 2008 első felében kialakult helyzet röviden a következőként jellemezhető.⁷

1. Általános értékelés 2008 első félévének folyamatairól

Ha parametrikusan tekintve nem lennének riasztóan kedvezőtlenek a magyar gazdaság ez évi főbb makroadatai, akkor akár elégedetten is nyugtázhatnánk, hogy 2008 azon kivételesen jó esztendőkhöz sorolódik, amikor a növekedés is élénkül és az egyensúly is javul. Sőt, a világgazdaság és közeli versenytársaink romló tendenciáival éppen szembe megyünk. Hiszen az általános konjunktúralassulással ellentétben a tavalyi évhez képest nálunk emelkedik a

⁶ A tucatnyi kitűnő írás között is kiemelkedőek e témakörben:

- Horváth Tamás: A Magyar energetika rögzös útja. ÉS. Szept.5.

- Deák András György: Energiapolitikai lábjegyzet egy külügyi vitához. Népszabadság, szept. 25.

- Reszegi László: Vannak eredmények, Figyelő. szept. 25.

⁷ A KSH 2008. szeptember végén ismét módosította 2002-ig visszamenően a GDP adatokat. Eszerint például a 2007. évi, eddig 1,3 százalékosnak tudott GDP dinamika 1,1 százalékra csökkent. Ám az évközbeni, negyedéves változásokról ugyanakkor nem adott információt a hivatal. Ennek hiányában viszonyítási alapként kénytelenek voltunk a korábbi adatsorra tekintettel lenni.

GDP üteme, a világ egészében erősödő inflációval szemben pedig a forint deflációt jelez. Nincs arról szó, hogy ránk nem hatna a világgazdaság, és ezen belül az uniós országokban tapasztalható kedvezőtlen inflációs és növekedési trendváltás. Mert igen is hat. Csakhogy a rövid távú gazdaságstabilizáción túljutva most éppen pozitív aszinkronban vagyunk közelebbi és távolabbi versenytársainkkal. (A gazdasági pályakorrekció éveiben is aszinkronban voltunk, csak akkor negatív előjellel.) Ez egyrészt a megszorítások után táguló belső piacok növekedéshúzó erejéből következik, ami részben ellensúlyozza a külső kereslethűlést – ilyen értelemben, mintha relé szabályozná a külső és belső piacok átváltását. Másrészt a stabilizációt elősegítő inflációs emelők kieséséből adódik.

A növekedési és inflációs pályán mutatkozó ez évi korrekciók ellenére az első félévi 1,9 százalékos GDP többlet közvetlen versenytársaink körében még mindig a legalacsonyabb, 7 százalék alá ereszkedő inflációkkal viszont ugyanezen körben a magasabbak közé sorolódunk.

Kiemelt makrogazdasági mutatók
(előző év azonos időszaka = 100 %)

Megnevezés	2008. I. félév			2008. I-VIII. hó
	Beruházások	Háztartások fogyasztása	Bruttó hazai termék	Fogyasztói áremelkedés
Csehország	104,4	103,1	104,9	107,0
Lengyelország	115,2	105,6	106,2	104,4
Románia	131,6	114,6	108,8	108,4
Bulgária	115,2*	106,5*	107,0*	113,2
Szlovákia	106,0	107,1	108,2	103,9
Szlovénia	113,0	103,1	105,5	106,4
Eurózóna	103,4	100,8	101,9	103,6
Magyarország	97,5	100,1	101,9	106,8

*I. negyedév

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal

A beruházások visszaesésével Közép-Európában egyedül állunk és a háztartások fogyasztásának növekménye is nálunk a legalacsonyabb, mindössze 0,1 százalékos, ami belül van a statisztikai számbavétel hibahatárán.

A negyedéves adatok azt jelzik, hogy a magyar gazdaság túljutva a stabilizációs gazdaságpolitika mélypontján felfelé mutató növekedési pályára tért.

A bruttó hazai termék alakulása

Idő	előző év azonos időszaka = 100 %
2006. III. negyedév	104,0
2006. IV. negyedév	103,8
2007. I. negyedév	102,7
2007. II. negyedév	101,2
2007. III. negyedév	100,9
2007. IV. negyedév	100,8
2008. I. negyedév	101,7
2008. II. negyedév	102,0

Forrás: KSH

Az esztendő kétségkívül legnagyobb eredménye a belső és külső deficitok csökkenése. Az államháztartás pénzforgalmi szemléletű hiánya (önkormányzatok nélkül) ez első nyolc hónapban majdnem egyharmaddal kisebb volt, mint egy évvel ezelőtt, és az ESA 95 szerinti GDP arányos hiány is alacsonyabb lesz a költségvetésben előirányozottnál. 2008 első félévében a külkereskedelmi mérlegben mintegy fél milliárd eurós exporttöbblet képződött; aktívumra külső áruforgalmunk utoljára 1991-ben szolgált példával. A folyó fizetési mérleg hiánya ugyan némileg magasabb lett a 2007. első felében képződöttnél, de azt legalább részben (16 %) adósságnövekedéssel nem járó tőkebeáramlás finanszírozza. A javuló egyensúlyi mutatóknak köszönhetően jelentősen lelassult a központi költségvetés bruttó adósságának növekedési üteme, ami a GDP-hez mért adósságállomány visszahúzóására utal.

Egyensúlyi mutatók

Mutatók	2006	2007	2007	2008
			Első félév	
Külkereskedelmi mérleg egyenleg, millió euró	-2379	-120	-165	466
Külső finanszírozási igény a GDP %-ában	-6,9	-4,8	-6,7	-5,0
Államháztartás GFS szerinti hiánya önkormányzatok nélkül	-2199	-1361	-1004	-722
Államháztartás hiánya a GDP százalékában, ESA 95	-9,2	-5,5

Forrás: KSH, PM, MNB

Gyengéséget és romlást az első félévben a növekedési és munkaerő-piaci adatok jeleztek. A növekedés tekintetében – az alacsony mértéken túl – szerkezeti problémákról kell szólnunk. A félév átlagában mért GDP többlet – amely nagyjából megegyezett az egy évvel ezelőttivel – kizárólag a jó mezőgazdasági terméseredménynek volt köszönhető. Hiszen 2007 első feléhez képest mérséklődött az ipari kibocsátás üteme, nagyobb volt a visszaesés az építőiparban és stagnálás közelébe hűlt a szolgáltatások dinamikája. S bár keresleti oldalról a növekedést még mindig a nettó export húzta, az egy évvel korábbival összevetve lanyhult a külkereskedelem lendülete, a belső fogyasztás erősödése nyomán szorosabbra zárt a teljes áru- és szolgáltatás-export/import üteme. Ugyanakkor a beruházásoknál az egy évvel korábbiaknál is nagyobb visszaesést tapasztalhattunk.

A növekedési ütem emelkedésének némileg ellentmondóan – az előző évi javulás után – az ideai esztendőben mindkét mutató szerint csökkent a foglalkoztatás és emelkedett a munkanélküliség. A munkaerő-piaci kedvezőtlen fordulat hátterében a kiféheredés hatásának lehúzódása jelenhet meg. Az, hogy az előző évben – főként a kétszeres minimálbér utáni járadékfizetési kötelezettség érvényesítése nyomán – virtuálisan nőtt a foglalkoztatás, amihez képest 2008-ban visszaesés mutatkozik.

A munkaerőpiac jellemzői
(előző év azonos időszaka = 100 %)

Mutatók	2006	2007	2007	2008
			Első félév	
Foglalkoztatottak	100,7	99,9	100,4	98,3
Alkalmazottak	100,1	98,9	99,6	99,1
Munkanélküliség rátája, %	7,5	7,4	7,3	7,8
Reálkereset	3,5	-4,8	-6,4	0,5

Forrás: KSH

Az egy főre jutó reálkereset tekintetében viszont jelentős a fordulat, a tavalyi visszaesés után megindult annak felépülése. Ám a félszázalékos növekedés társadalmilag még érzékelhetetlen, ezért is tartottuk elhibázottnak az MSZP szeptemberben megindított kampányát, amelyben kitüntetett szerepet szántak a reálkeresetek emelkedésének. (A pártvezetés október eleji bejelentése szerint ezt a kampányt leállították.)

2. Ami a féléven túl látszik

A júliusról, augusztusról rendelkezésre álló adatok és a világgazdaság felől érkező hírek alapján az valószínűsíthető, hogy 2008 a magyar gazdaságban „két féléves” esztendő lesz. Olyan értelemben, hogy a második félévben több tekintetben is markánsan más tendenciák fognak mutatkozni, mint amelyek az év első felét jellemezték. A fordulat jelei már a második negyedévben kivehetők voltak, a növekedés szerkezetváltása ekkor már megmutatkozott.

A GDP termelését keresleti oldalról meghatározó tényezők alakulása
(előző év azonos időszaka = 100%)

Megnevezés	2006	2007	I. negyedév	II. negyedév
			2008	
Háztartások fogyasztási kiadása	101,9	99,7	100,4	101,4
Természetbeni társadalmi juttatás kormányzattól	103,1	91,1	92,7	100,9
Természetbeni társadalmi juttatás non-profit intézményektől	94,0	97,3	99,5	98,4
<i>Háztartások végső fogyasztása</i>	<i>101,9</i>	<i>98,1</i>	<i>98,9</i>	<i>101,2</i>
Közösségi fogyasztás	105,8	96,9	94,8	100,5
<i>Végső fogyasztás</i>	<i>102,4</i>	<i>97,9</i>	<i>98,4</i>	<i>101,1</i>
<i>Bruttó állóeszköz-felhalmozás</i>	<i>97,5</i>	<i>100,1</i>	<i>94,6</i>	<i>97,8</i>
<i>Áru- és szolgáltatásexport</i>	<i>119,0</i>	<i>114,2</i>	<i>113,9</i>	<i>111,1</i>
<i>Áru- és szolgáltatásimport</i>	<i>114,7</i>	<i>112,0</i>	<i>110,2</i>	<i>111,2</i>
Együttesen	103,9	101,3	101,7	102,0

Forrás: KSH

Az 5. táblázat alapján nyomon követhető a növekedést keresleti oldalról meghatározó tényezők szerkezetváltása a stabilizációs politikát követően (2006 és 2007 viszonylatában), majd az azokkal ellentétes tendenciák megjelenése 2008 második negyedévében.

- Határozott fordulatot vett a háztartások fogyasztása 2008. második negyedében, amiben szerepet játszott mind a háztartások saját forrásaikból történő vásárlásainak bővülése, mind az államilag finanszírozott fogyasztás (természetbeni társadalmi juttatások, közösségi fogyasztás) stabilizációs időszakra jellemző mélyrepülésének véget érése. (Csupán a non-profit intézményektől kapott természetbeni társadalmi juttatások volumene csökkent továbbra is.)

- Mérséklődött a második negyedévben a beruházások visszaesése, amiben nem lebecsülhető szerepe volt annak, hogy a szállítás, raktározás, posta és távközlés ágazat állóeszköz-fejlesztései – amelyek 2006. I. negyedévéét követően folyamatosan csökkentek – el kezdtek emelkedni (ez az ágazat adja a teljes beruházási kör kb. egyharmadát). Ugyanezt tapasztalhattuk az építőipar beruházásainál is, amelyek 2008. második negyedében 23,3 százalékkal nőttek. E két egymással összefüggő jelenséget az állami infrastrukturális fejlesztések újbóli belendülésének tulajdonítjuk, amelyeknél uniós pénzek is szerepet játszhattak. Más oldalról a költségvetési megszorítások felengedése jelének is tarthatjuk ugyanúgy, mint az állami forrásokból történő fogyasztás-finanszírozásnál láttuk.

- Az iménti két fogyasztás- és felhalmozás-felengedés jelenségével ellentétben a nettó export húzóereje a második negyedévben már kiiktatózott. Egyfelől ugyanis csökkent az export dinamikája, másfelől viszont nőtt az importé. Az utóbbi a belső kereslet tágulásának lehetett a következménye (az erős forintárfolyammal is megtámogatva), hiszen az exportdinamika visszahúzódása magával vonja az import ütemének mérséklődését is. Amíg az első negyedévben még 3,7 százalékpont volt a különbség az export javára, a másodikban már az import üteme volt hajszálnyival (0,1 százalékponttal) nagyobb.

A növekedés belső és külső keresleti tényezőinek trade off-ja tehát 2008 második negyedévében megkezdődött, és feltételezhetően ez a tendencia folytatódik a továbbiakban is.

A rendelkezésre álló legutóbbi ipari és külkereskedelmi adatokból már egyértelműen kiolvasható a külső piaci kereslet visszaesése, és ezzel párhuzamosan a belföldi kereslet némi élénkülése.

A külkereskedelmi forgalom alakulása 2008-ban
(előző év azonos időszaka = 100%)

Hónap	Volumenindex		Értékindex	
	Export	Import	Export	Import
Január	118,4	116,7	119,3	116,0
Február	117,5	115,8	119,7	116,0
Március	104,0	106,0	106,2	104,9
Április	124,1	121,8	125,3	121,3
Május	102,7	105,2	106,5	106,3
Június	103,7	106,8	108,9	110,5
Július	104,2	108,3	108,2	112,4
Augusztus	93,2	91,5	99,1	97,4
Szeptember	104,3	104,5	109,8	111,3
Október				
Január-október				
Január-október 2007-ben				

Forrás: KSH

A 6. táblázatból nem csak az olvasható ki, hogy tavalyhoz képest milyen mértékben mérséklődött az export és import dinamikája (az exporté jóval nagyobb mértékben, mint az importé), hanem az is, hogy május óta határozottan egyszámjegyűvé vált a külkereskedelem üteme – szemben a korábbi kétszámjegyűvel. A tendencia, értékben, euróalapon számolva is azonos a volumenváltozással. Különösen ijesztőek az augusztusi számok, amelyek euróban visszaesést jeleznek az előző év azonos időszakához képest. A növekedés szempontjából figyelmet érdemel, hogy míg 2007 január-júliusában 4,6 százalékpont volt az export-importütem különbsége, addig a folyó évben ez 0,7 százalékpontra szűkült. Májustól kezdve az import magasabb ütemet jelez az exportnál, és a különbség egyre növekszik. Az importtöbblet levonást jelent a gazdaság növekedéséből.

Az ipari termelés, értékesítés alakulása 2008-ban
(előző év azonos időszaka = 100%)

Hónap	Belföldi értékesítés	Exportértékesítés	Termelés
Január	99,9	110,9	105,7
Február	106,5	115,4	113,1
Március	101,0	103,7	102,1
Április	108,5	118,6	111,6
Május	100,2	102,0	102,5
Június	96,3	100,1	99,5
Július	100,8	100,3	100,5
Augusztus	93,6	92,8	94,1
Szeptember	100,7	104,5	99,3
Október			92,8

Forrás: KSH

A 7. táblázat ipari adatai szoros összefüggésben vannak a külkereskedelemben látható változásokkal, hiszen exportunk zömét az ipar adja. Az ipari export dinamikája május óta zuhan, s feltételezhető, hogy az augusztusi termeléses csökkenés háttérében nagyobb részt a kivitel visszaesése húzódik meg. Január-július átlagában az ipar belföldi eladásai kétszer olyan iramban nőttek, mint egy évvel korábban, az export üteme azonban az előző évi kb. 40 százalékkára esett vissza. Lényegében ennek köszönhetően csökkent az ipari termelés dinamikája több mint 40 százalékkal 2008 első hét hónapjában. A 6 százalékos augusztusi visszaeséssel együtt az ipari kibocsátás 2008. első nyolc hónapjában mindössze 3,6 százalékkal bővült, szemben az egy évvel korábbi 9 százalékos ütemmel.

A globális hitelválság második hullámának reálgazdasági hatása tükröződik mind az 5., mind a 6 táblázatbeli adatsorokban.

3. Költségvetési politika

Július 17-én – megkésve - jelentette be a pénzügyminiszter, hogy az idei államháztartási deficit alacsonyabb lesz a költségvetésben prognosztizálnál (4 %). Megkésve, mert az addigiak alapján a piac már korábban is alacsonyabb deficitet prognosztizált. A nyár közepén bejelentett 3,8 százalékos hivatalos deficitcél – senki számára nem tűnt teljesíthetetlennek, és azóta is rendre alulteljesülnek a havi egyenlegmutatók. A pénzforgalmi szemléletben mért hiánycélt (önkormányzatok nélkül) júliustól szeptemberig további 20 milliárd forinttal mérsékelte a Pénzügyminisztérium.

A globális hitelválságra október 11-én adott miniszterelnöki válasz 12 pontjában fogalmazódott meg az, hogy a befektetők megnyugtatására tervbe veszik az idei hiánycél 3,4 százalékra csökkentését, és a költségvetés átalakítása nyomán 2009-re 2,9 százalékra mérséklék a GDP arányos államháztartási deficitet, ami a magánnyugdíj-megtakarítások figyelembe vehető részével együtt azt jelenti, hogy már 2008-ban teljesítjük a maastrichti kritérium felső értékét. A 3,4 százalékos hiánycél teljesítése a szeptemberig ismert államháztartási adatok alapján nem jelent különösebb erőfeszítést a fiskális politika számára. A jövő évi deficitcsökkentéshez azonban valóban át kell alakítani a 2009-re benyújtott költségvetési tervezetet. Annál is inkább, mert azt a pályát, amelyre építették (3 százalékos növekedés 4,3 százalékos infláció mellett) a világgazdasági válság irreálissá tette. A növekedés üteme várhatóan nem fog ilyen mértékben gyorsulni, de a lassulás sem elképzelhetetlen, az inflációnál viszont lehetséges az alacsonyabb paraméter az importált infláció (és a bérfagyasztás?) nyomán. Összességében nominálisan kisebb lesz az elosztható alap, mint a jelenleg hatályos költségvetési tervezetnél.

A miniszterelnök és pártjának véleménye alapján nem képzelhető el, hogy az államháztartás szerkezetét is radikálisan átalakítsák a rendelkezésre álló rövid idő alatt, különösen azért nem, mert annak kőkemény politikai peremfeltételein a választásokra készülő kabinet nem kíván változtatni. Ez tükröződik a GYF által meghirdetett 12 pontban is, miszerint nem lesz adócsökkentés, és a béreket is csak félévig kívánják befagyasztani változatlan reálbérszinten. Ezért nem tartjuk feleslegesnek a költségvetés benyújtott első variánsának rövid elemzését sem, mert abból következtethetünk az új költségvetés jellemzőire is.

- Kétségtelen, hogy a deficitcsökkentést felvállaló pálya ilyen értelemben ellentétes a választási költségvetésekkel. Az pedig különösen, hogy az elsődleges egyenlegben határozott fordulatot irányoz elő: a kamatmentes egyenleg a stabilizáció során most válik először aktívvá. Ilyen értelemben nem anticiklikus a költségvetés, de a centralizáció erősödése és az újraelosztási ráta csökkenése is ezt támasztja alá.

- A költségvetés átvezeti a Megegyezés dolgozatban foglalt adórendszerbeli változásokat, amelyek idővel kissé átalakultak. Az eredetileg javasolt 300 milliárd forintos tehercsökkenésből 260 milliárd lett, aminek több mint 40 százalékát az adófizetőknek kell „kitermelnie”; így a nettó adóteher-csökkentés mindössze 110 milliárd forint, amin a háztartások és a vállalkozások osztoznak 1 a 2 arányban. Ez önmagában véve is kevés, de ha még ezt is visszavonják, akkor már gesztus szintjén sem látszik a kabinet növekedést erősíteni kívánó szándéka, ami a befektetők számára mindenképp csalódást kelt.

- A költségvetési terv választási jellege nem a deficitcélban, hanem az államháztartás szerkezeti elmozdulásaiban jut kifejezésre. Az újabban megadott premisszák alapján etekintetben nem várunk változást az új variánstól sem.

= A folyó kiadások növekedésével szemben a tőkejellegűek stagnálnak.

= A folyó kiadásokon belül a háztartások támogatása és a személyi jellegű kiadások reálértékben is nőnek, a vállalkozások felhalmozási célú támogatása azonban nominálisan is csökken.

= A tőkekiadásokon belül a háztartások felhalmozási kiadásai reálértékben emelkednek, a vállalkozásoké azonban nominálisan is csökkennek.

Vagyis a törvényalkotó szándéka szerint a fogyasztást támogatja, a rövid távú érdekre koncentrálni, és a választásokon szavazó állampolgárokra.

= Az önkormányzatok – a hosszú sanyargatás után – most nagyobb részt kapnak a személyi jövedelemadókból (15 %-kal), az önkormányzatok költségvetése reálértékben is emelkedik.

= A privatizációs bevételek rendkívül mértékben csökkennek, ami arra utal, hogy – mint a választások előtt rendszeren – a privatizáció leáll.

= A kiadásnövekedés egyfelől kárpótlásos jellegű, azaz olyan területek kapnak reálértékben többet, amelyek a stabilizációs években hiányt szenvedtek (oktatás, kultúra,

kórházak, szociális tevékenységek, sport, szabadidő), másfelől udvarlásos jellegű, azaz reálértékben is nőnek a nyugdíjak, a családi pótlék, a gyed kifizetések.

= Csökkenek viszont nominálisan vagy/és reálértékben azoknak a területeknek a támogatásai, amelyeknek nincs erős érdekérvényesítő képességük, illetve kevéssé jönnek számításba választási szempontból. Így: a környezetvédelmi, a közegészségügyi, a büntetés-végrehajtási, a rend- és közbiztonsági, a műszaki fejlesztési, a külügyi, az egyéb oktatási és a munkanélküliek ellátását szolgálók. Nominálisan is kevesebbet kívánnak költeni a közúti közlekedésre, az autópálya-építésre – bár ezt a PPP konstrukció kiterjesztésével indokolják.

4. Monetáris politika

Augusztusi inflációs jelentésében a jegybank elismerte, hogy a béradatok „zajosak” voltak, és kereslet oldaláról a bérkiáramlás hűtötte az inflációt. Vagyis azt, hogy tavaszi kétszeri kamatemelése, amikor a vártnál magasabb bérkiáramlásra hivatkozott, nem volt megalapozott. (Egy évvel korábban ugyanez játszódott le.)

A jegybank szakértői ebben a riportban lényegében változatlanul hagyták a májusban publikált dezinflációs pályát, de a maginfláció várható értékét csökkentették. A 2009-re várt 3,7 százalékról 2,8 százalékra, 2010-ben pedig 3 százalékról 2,7 százalékra. Ezzel a külső árnymás begyűrűzésének mérséklődésére utaltak. Ugyanakkor 3 százalékról 2,4 százalékra csökkentették 2009-re szóló növekedési prognózisukat, ami azt jelentette, hogy a 2008-ra szintén 2,4 százalékra várt GDP bővüléssel azonos dinamikát jeleztek 2009-re is. A növekedési tényezők szerkezetváltását abban látták, hogy a nettó export húzóerejének gyengülése mellett erősebb lesz a beruházások hatása, a háztartások fogyasztása viszont kisebb üteműre vált. (Ez utóbbi irreális várakozás volt a választásokat megelőző évre nézve.) S egyidejűleg úgy ítélték meg, hogy a korábban 2010-re várt 3,7 százalékos GDP emelkedés most csak 3,4 százalékra tehető. Vagyis lényegében változatlan inflációs pálya mellett alacsonyabb növekedési pályát jeleztek, ami ellentmondás, hiszen az alacsonyabb növekedéshez mérséklődő inflációs pálya tartozik.

A jegybank a III. negyedévben változatlanul hagyta az alapkamatot.

A másodlagos jelzáloghitel-piaci válság második hullámának megjelenésekor az MNB igyekezett mindenkit megnyugtatni, hogy ránk ezek a folyamatok nem hatnak, a magyar

bankrendszer és az instrumentumok stabilak, a felügyelet szigorú. Később kiállt a BEVA által védett betétek összegének emelése, és a teljes betétállományra vállalt állami garancia kiterjesztése mellett.

Összességében a monetáris politika sodródott mind a hazai folyamatokkal, mind a nemzetközi pénzrendszerben lezajló változásokkal.

5. Globális pénzügyi válság

Az Egyesült Államokból kiinduló másodlagos jelzálog-hitelpiaci válság tovaryűrűző hatásai 2008 kora őszén újabb hullámokat vettek. Olyanokat, amelyekre egy évvel ezelőtt senki nem számított. Akkor a nemzetközi kánon az volt, hogy ez nem érinti lényegesen Európát, az európai bankokat, és a reálszférában is 2008 második felétől már élénkülés következhet, mert a reálgazdasági alapok jók, Kína, valamint India, Brazília pedig átveszi a világgazdasági motor szerepét az átmenetileg gyengélkedő USA-tól. Az élet azonban rácsáfolt ezekre a várákozásokra.

A magyar gazdaságot a III. negyedévben a nemzetközi hitelválság második hullámából adódóan a következő hatások érték:

- A forint árfolyama meggyengült az euróhoz és a dollárhoz viszonyítva, de gyengülése kisebb volt az átalakuló országokban bekövetkezettnél – megítélésünk szerint a folyamatok időbeli eltolódása okán.

- A forrásszerzés kezdett megdrágulni, a hitelezés keményebb feltételűvé vált. Ebből következően tovább emelkedtek a vállalatok körbetartozásai.

- Az infláció a mérséklődő olajár nyomán is lejjebb ereszkedett, és az inflációs várákozások csökkentek.

- Az exportkereslet dinamikája lefékeződött.

- A tőzsdei árfolyamok lefelé tartó irányt vettek.

Mindezek a folyamatok és a rájuk adott kormányzati válaszok hosszabb távon fejtik ki a hatásukat a lefelé tartó konjunktúrában, a dezinflációs pályában. A GyF. által október közepére összehívott nemzeti csúcs döntéseitől akkor is nagymértékben függ a magyar növekedési és inflációs pálya, ha lesz megegyezés, és akkor is, ha nem.

IV. Politikai változások, várakozások és meglepetések - július után

1. Az ős körei

1989 ősze óta a szeptemberi politikai szezonkezdés olyan kivételes – és rendszeresen visszatérő - felvonulási alkalom, amely az elemzőknek egészen rendkívüli esélyeket nyújt a következő időszak hatalmi/politikai dramaturgiája lényegének megértéséhez. Az elmúlt négy év mindegyikében szeptemberben olyan fordulatokkal telített heteket élhettünk meg, amikor páratlanul fontosnak tűnő események sorozata lepte meg a közvéleményt:

- 2004-ben ekkor történt a kormányfőcsere.
- Egy évvel később a hosszú, nyolchónapos választási kampány szeptemberben vette kezdetét.
- 2006 ősztét évtizedekig nem fogjuk feledni, mert évtizedek után először sikerült kibérelnünk hetekig még a nemzetközi sajtó címlapjait is...
- S tavaly valamennyi fontosabb politikai főszereplő ilyentájt deklarálta és mutatta fel azokat a pozíciókat, amelynek jegyében egészen a népszavazásig viselkedtek.

De ha messzebbre tekintünk, már a rendszerváltás hajnalán, 1989 szeptemberében, ebben a hónapban fejezték be a több hónapig tartó kerekasztal-tárgyalásokat, s fektették le az Új Magyar Politikai Rend máig érvényes intézményi alapjait. Szóval, már csak a hagyományok okán is sok-sok érv szól amellett, hogy az őszi politikai szezonkezdéskor kitapintható szerepeknek kiemelkedő jelentőséget tulajdonítsunk.

2. Állókép 2008. szeptember 15-éről

Több mint negyedévnyi szünet után a parlamentben ismét felsorakoznak a megszokott politikai/közéleti küzdő felek. Mindenki tökéletesen tisztában van saját szerepének lehetőségeivel és korlátaival, s a megelőző egy-két hét játszmái alapján már arról is meglehetősen pontos ismereteik lehetnek, hogy a vélhető szövetségesek, ellenfelek, riválisok hogyan fognak reagálni a legfontosabb belpolitikai dilemmákra és kérdésekre. A kiinduló pontot ezúttal a kisebbségi kormányzás elfogadása, elfogadtatása, avagy ennek elvetése jelenti.

Miért is ez? Mert júniusban, a nyár elején, a hosszú politikai szünet megkezdésekor itt maradtak abba és ennél a pontnál függesztődtek föl a hatalmi játékok. A szocialista vezérkar legfőbb testületei arra adtak felhatalmazást Gyúresány Ferencnek, hogy szeptemberig dolgozza ki a kisebbségbe került kormányzat új és támogatható programját.⁸ A frissen megválasztott liberális elnök számtalanszor elmondta a nyáron, hogy a leendő program ismeretében döntenek el a kabinet támogatását, vagy ennek az ellenkezőjét. (S hogy ez pontosan mit is jelentene, azt igyekezett sohasem konkretizálni, ám ez a homályosság az ő helyzetében nagyon is érthető volt... A párt vitatott pozícióijának részletesebb elemzésére a későbbiekben még vissza fogunk térni.) Az ellenzék vezető ereje rutinszerűen ismételte, hogy ebben a helyzetben a kisebbségi kormányzás legfeljebb a haláltusa elhúzódására alkalmas, s ők az előrehozott választásokat tartanák a lehető legjobb megoldásnak. S mintegy második, színező mondandóként tették mindehhez hozzá, hogy ez nemcsak rajtuk múlik. A kisebbik párt – az MDF – igyekezett olyan konstruktív partnernek mutatkozni, amely minden lehetséges helyzetben a tárgyalások, a kölcsönös kiútkeresés hívének mutatja őket.

A média többségi álláspontja nem volt egyértelműen kihámozható. A körültekintőbb, több szempontot is figyelembe vevő elemzések egyáltalán nem zárták ki annak esélyeit, hogy e kusza helyzetből ideiglenesen valamiféle szakértői kormányzati variációval lehetne előbbre lépni, s nagy terjedelemben adtak helyet olyan elemzéseknek is, amelyek e variáció követelményeit latolgatták. Párhuzamosan pedig igyekeztek részletekbe menően számot vetni a kisebbségi kormányzás mindennapi működésének lehetőségeivel és kockázataival egyaránt.

⁸ Előző negyedévi krónikánkban utaltunk arra, hogy a különböző szocialista grémiumok dobogókői tanácskozásain rendre azt latolgatták: GyF alkalmas lehet-e egy kisebbségi kormányzás vezetésére is? A részletekről nem sokat tudhattunk meg, de a végeredmény az lett, hogy megszavaztak neki újabb negyedévnyi próbaidőt, hátha eszébe jut még valami olyasmi is, amit a nyár elején még senki sem láthatott előre...

(E bizonytalankodásnak talán a legékesebb bizonyítékát a Népszabadság azzal adta, amikor egy szeptemberi, szombati Hétvége-mellékletben egyszerre közöltek hosszadalmas, alapos írást a szakértői kormányzás ellen, illetve mellette...⁹⁾

Ebbe a felkészülési folyamatba dobta be a kormányfő a maga kommunikációs füstbombáját, legújabb politikai pamfletjét. Most figyelmen kívül hagyva a terjedelmes írás érdemi elemzését, azt mindenképpen megállapíthatjuk, hogy legfontosabb funkciójának annyiban eleget tett, amennyiben hosszabb időre el tudta hitetni a támogatóival: a kisebbségi kormánynak tényleg van érdemi programja.

A felsoroltak voltak a bevezető sorokban megidézett szeptember 15-ei keretjáték peremfeltételei, s nem meglepő, hogy nyitánykor a legfontosabb szereplők is e keretek között formáltak meg a maguk lehetőségeit.

A miniszterelnök napirend előtti beszédében megkísérelte összefoglalni közismertté vált dolgozata legfontosabb mondandóját. A törekvésében leginkább az volt fölöttébb tanulságos, ahogyan átértelmezte – ekkor már két hetes - dolgozatát. Részben megpróbálta kiemelni, hangsúlyozni és sulykolni az „eredményekkel való politizálás” – régen volt kongresszusi reminiszcenciákat megidéző - vonulatát, s ennyiben a beszéde mintegy élőhangképes melléklete lett mindannak a pozitív kormányzati hirdetési kampánynak, amely a különböző médiumokban már hetek óta tapasztalható volt. (Mi dolgozunk, és az eredményeinkkel politizálunk...) Részben pedig többször is tett udvariassági gesztusokat az SZDSZ felé, mintegy érzékeltetvén, hogy az eredményeket az egykori koalíciós partnerek még együtt érték el, és nincsen semmi ok azok utólagos megtagadására. Eme fordulatok szinte megelőlegezték azt a megbocsátó/megértő szocialista hozzáállást, ami azután a vezető szocialista politikusok megnyilvánulásainak későbbi hetekben is meghatározó mozzanata lett. (Megértjük, hogy tavasszal kiszálltatok, de azért... végső soron... itt a helyetek, mellettünk...Mintha a későbbi Charta-nagygyűlés szónoklatainak főpróbáját hallhattuk volna.)

A frakcióvezetők által produkált fogadtatás nem kevésbé volt tanulságos. Navracsics Tibor a Fidesz nevében azt hangoztatta, hogy nem arról kellene beszélni, amit itt GYF

⁹ Bayer József: Szakértetlenkedés a szakértői kormányzásról,
Lengyel László: Senkiföldjén. Mind a két írás a NSZ szept. 13-ai, szombati számában jelent meg.

elmondott, hanem arról a kormányzati csódtömegekről, amit ez a koalíció az elmúlt hat évben felhalmozott. S a későbbiekben sem mulasztotta el felhívni a figyelmet arra, hogy a kormányfő dolgozatát – amennyiben ez tényleg a kisebbségi kormány programja - itt a parlamentben kellene megvitatni. Ez utóbbi szándék nem volt éppen teljesen érthetetlen, hiszen az SZDSZ korábban – s itt, ezen a napon az üléssteremben is – többször is kifejezte, hogy Gyurcsány Ferenc irományát nem tartják arra alkalmasnak, hogy kormányprogramként funkcionáljon. A Fidesz szerette volna a liberálisokat egyértelmű döntési helyzet elé állítani, miközben ők éppen ettől a kényszertől irtóztak a leginkább¹⁰.

Ugyanezen az ülésnapon kellett a pártoknak megbirkózniuk az MDF által felvetett javaslattal, hogy ti. az időközben kialakult bizonytalan belpolitikai helyzetre tekintettel a parlament oszlassa fel magát, s adjon utat az előrehozott választásoknak. A liberálisok ebben a kényszerhelyzetben azt a megoldást választották, hogy amikor szavakban kellett bírálni a miniszterelnököt (pl. a napirend előtti produkciója során), akkor kemény kritikában részesítették, ám amikor a kormány sorsáról kellett döntenie, akkor megmentették a kabinetet, s persze magukat is. Az ellenzéki vezérszónokok természetesen nem hagyták szó nélkül ezeket a fejleményeket és igyekeztek kimutatni e rejtett játszmák többféle értelmezési lehetőségeit.

Az aznapi parlamenti vitába az MDF elnöknője nagy vehemenciával emelte be azt a megfigyelési/lehallgatási/titkosszolgálati botrányt is, amely számukra ezekben a napokban a lehető legfontosabb probléma volt, ám a többiek ekkor még egyáltalán nem éreztek készletet arra, hogy ebben az ügyben bármiféle álláspontot elfoglaljanak. A későbbi fejlemények tükrében azonban úgy tűnik, hogy ez az ügy nagyon is szerves, netán az egész őszi politikai szezon alakulásának sordöntő eleme lehet - még akkor is, ha ezen a nyitányon a többiek mindezt még nem így ítélték meg. (A II. részben már utaltunk arra, hogy a három hét fejleményei nyomán csaknem féltucatnyi értelmezési/modellezési lehetőség is napvilágot látott már arról, hogy ebben az ügyben kiknek miféle eltitkolni, illetve megjelenítenivaló érdekei lehetségesek.)

¹⁰ Ti., ha kormányprogramként tárgyalnak a parlamentben a Megegyezésről, és arról szavaznak is, az a magyar alkotmányos berendezkedés szerint egyben a kormányfőről való szavazást is jelenti. Aki a kormányprogramnak nevezett Megegyezést nem fogadja el, az Gyurcsány Ferencet sem miniszterelnöknek.

A pillanatkép tehát roppantul tanulságos összefüggéseket fedhetett fel: *a programvita alkalmat teremtett annak bemutatására és bevallására, ahogyan a négy meghatározó párt viselkedne egy eseteleges előrehozott választási szituációban. Mindenki elmondhatta a maga leendő kampányszónoklatát. Az MDF önfelosztási javaslata viszont arra teremtett lehetőséget, hogy mindegyik párt elhelyezhesse magát az aktuális hatalmi/politikai tagoltsági térképen: hol is található az ő pozíciója?* E kétféle identitás-bemutató nem feltétlenül kell, hogy fedje egymást, s mint ezt ezen a szeptemberi napon láthattuk: többnyire nem is fedik egymást. Ebből még nem kell arra következtetnünk, mintha a hazai politikai palettán a fejtelenség, az összevisszaság uralkodna, de a lehetséges magyarázatok érdekében érdemes egy kissé szélesebb látószögű kép után kutakodnunk. Lehet, hogy egy-egy ülésnapon, vagy egyetlen hét eseményeinek sodrában talán a kapkodás, a meggondolatlanság uralkodik. Ha azonban vesszük arra is a fáradságot, hogy ezeket a pozíciókat több hónapnyi fejlemények tükrében is megvizsgáljuk, akkor egészen másféle eredményre is juthatunk.

3. Állókép 2008-ból

A hazai politikai élet természetes keretét csaknem húsz éve már az általános választások jelölik ki; a négyéves nagyciklusok ezen belül kisebb-nagyobb ciklusokra töredeznek szét. Egy-egy kisebb ciklus határait viszonylag jól megragadható, időnként látványos belpolitikai események határolják körül, s ezen az időszakon belül a politikai főszereplők viselkedését az adott kis időszak kihívásai szabályozzák.

A legutolsó, viszonylag egyértelműen meghatározható kisciklus a márciusi népszavazás másnapján kezdődött el, az akkor felismert kényszerek és lehetőségek alakítják azóta mind az ellenzéki, mind a kormányzati oldalon elhelyezkedő erők lépéseit. Úgy tűnik, hogy az idén, 2008-ban ez már - a lényegét tekintve - nem is fog megváltozni. (A népszavazás után kialakult állapotokról, valamint az ebből adódó koalíciós perpatvar folyamatairól a Kritika c. folyóirat májusi számában részletesen írhattam, ezért nem is térnénk ki mindezek részletezésére.¹¹) Mind a volt koalíciós partnerek, mind az ellenzéki pártok egyidejűleg többféle politikai kimenettel, lehetséges forgatókönyvek szem előtt tartásával alkalmazkodtak az új helyzethez, s persze – egymáshoz is.

¹¹ Kéri László: Mi történt? Vázlatok a tavaszi kormányválság értelmezéséhez. Kritika. 2008. május

Azt már áprilistól kezdve lehetett tudni, hogy a szocialista párt elvállalja a kisebbségi kormányzással járó kihívásokat, azt viszont nem lehetett egészen biztosan látni, hogy mindezt Gyurcsány Ferencsel, avagy nélküle fogják-e tenni? A nehezen átlátható belső küzdelmek után a nyár végére az is világossá vált, hogy a kisebbségi kormányzást szintén vele kell elképzelni. Mindenesetre annyit egyértelműen sejthet a közvélemény, hogy nyomós oka lehetett a kormányfőnek az októberre kiereszkolt rendkívüli pártkongresszus minden áron történő megtartására, főleg úgy, hogy ezen a fórumon érdemben semmiféle személyi döntést nem lehet meghozni. Az októberi összejövetelnek az egyetlen funkciója az lehet, hogy az új körülményekre tekintettel feltétlen bizalmat szavazzanak GYF számára a további kormányzáshoz.

Április után időnként meg-megszólaltak különféle szocialista szólisták, szórványos magánakciókkal néha egy-egy napra kivívhattak maguknak némi médiafigyelmet, összességében azonban a párt egésze, s a frakció is késznek mutatkozott a kisebbségi kormányzás támogatásával járó rendkívüli nehézségek elviselésére. S ha belegondolunk, másféle lehetőségek nemigen nyíltak meg. Sem a miniszterelnök-cserére, sem a pártelnöki váltásra valló komolyabb szervezkedéseknek nem lehetett hírért venni. Mintha a szocialista formáció beletörődött volna abba, hogy későbbi sorsuk szorosan összekapcsolódik Gyurcsány Ferenc jövőbeni sikerével, vagy sikertelenségével. A miniszterelnök igyekezett néhány – zártabb jellegű – pártfórumon lelket önteni az egyre csüggedtebb táborba, még azzal is biztatta őket, hogy nagyon is elképzelhetőnek tartja a 2010-es választási győzelmüket. E reményhez a jelen folyamatok alapján valóban páratlanul optimistának kell lenni, és nem marad más, mint az egyszemélyes vezető politikai csodatévő képességében való bizakodás. Holott a 2008 őszen megfigyelhető gyurcsányi dinamizmus meglehetősen távol van attól, amit az előző választások előtt táborá olyannyira megszeretett benne. Pótolni, cserélni, leváltani tehát nem tudják/nem akarják, ami azt is jelenti, hogy a mindennapi kormányzati gyakorlatban aligha várhatunk jelentős változásokat. Az pedig szinte kizárt, hogy a hátra lévő másfél évben, kisebbségi háttérrel sort kerítsenek azokra a reformokra, amelyeket a koalíciós többség birtokában sem lehetett megtenni.

Az igazi problémát azonban szerintünk nem is annyira ez - az egyébként meglehetősen ellentmondásos - helyzet jelenti. Hanem az a nagyfokú képmutatás és bizalmatlanság, ami a szocialisták vezető köreiben tavasz óta eluralkodott. Nyilvános viselkedéseik során az elsöprő többség rendre leteszi GYF lábai előtt a hűségüköt, négyszemközt azonban kivétel nélkül

kifejezik mélységes aggodalmaikat. Pontosan tudják, hogy GYF olyan mértékű politikai hitelességvesztésen ment keresztül, amelynek okán reménytelennek látják legközelebbi választási szereplésüket, mégis, a kezeiket széttárva adják meg magukat a Sorsnak: nincs más megoldás, csak a Feri... Ezt a Ferit azonban eszük ágában sincs érdemben támogatniuk, mert már ők sem hisznek neki. Ehhez hasonló kölcsönös önbecsapást az elmúlt húsz évben többször is tapasztalhattuk már, Horn Gyula megbuktatásakor ugyanúgy, mint Medgyessy, avagy Kovács László leváltása előtt. Mindenki készen áll a változtatásokra, de mindenki a Másiktól várja a legelső tördőfést.

4. Esélyek, modellek, kiutak

A márciusi népszavazás váratlan eredményei után a magyar belpolitikai élet olyan új ciklusa kezdődött el, amelynek megértésében az analógiákra építő gondolkodás nagyon kevésbé lehet a segítségünkre. A koalíciós partnerek nem túlzottan nagy előrelátásról tanúskodó, rögtönzésektől és indulatoktól sem mentes lépései nyomán már a tavasz derekára világossá vált, hogy a közeljövő lehetséges belpolitikai forгатókönyvei közül *egyidejűleg többféle esélyt kell* számba vennünk. Májusban az már kiderült, hogy az egyikkel - a koalíció újrakötésének esélyeivel – egyelőre nem érdemes mélyebben foglalatzkodni, minthogy az SZDSZ számára az új arc megtalálása minden más lehetőséget háttérbe szorító, rendkívül fontos prioritássá vált. Maradt tehát a kisebbségi kormányzás, illetve az előrehozott választások követelése. E két szélső lehetőséget némileg áthidalni, illetőleg összekötni hívatra úgyszólván hónapról hónapra került elő a „szakértői kormányzás” örök álma. Annyiban nevezhetnénk ezt vissza-visszatérő álomnak, amennyiben 1989 tavasza óta, szinte valamennyi nagyobb, belpolitikailag feszültebb időszakban menetrendszerűen került elő a szakértők iránti óhaj. S az elmúlt húsz évben nem találunk olyan politikai erőt, amely valamikor, valamilyen fontos indokkal ne követelte volna a szakértők által megoldhatónak vélt kormányzás ideiglenes bevezetését. Már csak azért is nevetséges látni, amikor kölcsönösen lepopulistázzák egymást, hiszen egyikük sem tehet úgy, mintha ne lett volna már valamikor a „szakértői kormányzás” elkötelezett híve...

A miniszterelnök még éppen idejében állt elő legújabb pamfletjével ahhoz, hogy az ő produktuma megkerülhetetlen pont legyen ebben a szerepkeresési folyamatban. Írásának sokféle értelmezéseiből nem kell elvetendőnek tartanunk azt a szálát sem, minek jegyében ez a „nagy ívű gondolatmenet” még egy lehetséges Szakértő imázsát is megformálhatta. Akár elvetendő javaslatként, akár tárgyalási alapként. Számítása annyiban bevált, hogy csupán a

parlamenti megtárgyalhatóság technikai problémái is legalább öt-hat hétig napirenden tartották az irományát. Valószínűleg talán ennél többről is szó lehetett. Időközben a főszereplőknek is volt legalább egy negyedéves szabadáguk arra, hogy a leendő kisebbségi kormányzati periódus időszakának kilátásaihoz is megformálják a lehetséges viszonyulási alapokat. Az őszi politikai előadás-sorozat nagyszerű főpróbáját láthatták mindazok, akik a szeptember 15-ei parlamenti nyitány rendezvényét türelemmel végignézték. Volt itt minden: napirend előtti kormányfői szózat, frakcióvezetők által felvezetett identitás-bemutató, elvetelt felosztási kísérlet, kiszámítható és váratlan szócsata, régi és új törésvonalak kombinációja stb. A következő hetekben pedig mind a négy párt, mind a szakértők/elemezők kasztja ennek az induló helyzetnek a keretei között forgatja komolyabb és komolytalanabb érveit.

Anélkül, hogy ebben a meglehetősen tarka vitában állást foglalnánk, egyelőre csak annyit jegyeznék meg, hogy merőben értelmetlen ezeknek a lehetséges forgatókönyveknek az egymással szembeni, kizárólagos érvényűnek gondolt hangoztatása. Akár a kisebbségi kormányzás, akár az újabb főszereplőkkel újraköthető koalíció, akár a feltételekkel történő külső támogatás, de a szakértői kormányzás vagy az előrehozott választások is mind-mind olyan politika-hatalmi technikák, megoldások, amelyeknek megvannak az előnyös és hátrányos következményeik. *Egyikük sem tartható abszolútumnak, s a valós dilemma az, hogy az adott belpolitikai szituációban éppen melyik megoldásnak vannak inkább kedvező – avagy kedvezőtlen folyamányai.*

Az őszi első hónapjának elteltével nem kérdés, hogy a sokféle lehetőség közül a kisebbségi kormányzás tűnik olyan realitásnak, amit lehet szeretni, és nem szeretni, de egyelőre a leginkább döntésképes tényezők ezt az alternatívát teszik elsődleges opcióvá. Nézzük meg hát közelebbről, hogy miféle előnyökkel és hátrányokkal jár ez a megoldás?

4.1. Mi szól a kisebbségi kormányzás mellett?

- Mindenekelőtt az, hogy az elmúlt egy-két évtizednyi európai gyakorlatra tekintve ez a megoldás – szemben a pillanatnyi hazai megítéléssel - egyáltalán nem tartható kivételesnek, sőt meglepően sokszor alkalmazták számos országban, s ezekben az esetekben a politikai riválisok nagyobb gondok nélkül tudtak alkalmazkodni eme – egyébként korántsem könnyű - helyzet működtetéséhez. A kisebbségi kormányzás például kifejezetten kedvez a folyamatos megegyezés-keresés kényszerének, s a folyamatos küzdelmekben edződött hatalmi tényezőket sikerrel neveli rá a kompromisszum-keresés kulturális normáira.

- Nem elsöpörhető az az érv sem, amely az alkotmányos stabilitásra hivatkozik: a négyéves ciklusokra tagolódó politikai folyamatoknak az kellene, hogy legyen az alapvető kerete, miszerint a választásokat megnyerő erő mindenképpen szolgálja ki a maga négyévesi idejét. S ne a vesztesek – egyébként, gyakorta érthető és valóban figyelembe veendő – elégedetlensége legyen az erősebben szabályozó erő.

- Elvileg a kisebbségi kormányzás járhatna mostanában nálunk pl. azzal az előnnyel is, hogy a kabinet mögött sokkal homogénebb a politikai/pártháttér, és nem terheli meg a napi kormányzati munkát a vég nélküli koalíciós egyeztetés. A szocialista frakció meglehetősen fegyelmezett, a média kevésbé tudta felmutatni azt az – időnként elemi erejű – utálatot, amelynek jegyében oly sok szocialista meg- és átélte a liberális kisebbségi partnernek való „kiszolgáltatottságot”. Ezért azt az örömet is nehezen foghatjuk fel, amit a „magunkra maradás” miatt lehetett érezni.

- S van olyan érvelés is, miszerint a jelenlegi ciklusidőben a nehezebb döntéseken már amúgy is túljutottak, a hátralévő másfél évben tulajdonképpen az eddigi változtatások finomhangolása van csak hátra. Ez pedig lényegesebben könnyebben oldható meg olyan háttérrel, amelyben csak egy párt/frakció egyetértését kell biztosítani.

- Közeledve az őszi napi politikai vitáinak szintjéhez, az elmúlt időkben az SZDSZ holdudvarának soraiból is mind gyakrabban hallatszanak olyan érvelések, miszerint a liberálisoknak meg kell próbálkoznia a kulcskérdésekben megköthető, alkalmi alkuk sorozatával, mert ez még mindig hasznosabb megoldás, mint a – nagyon is egyértelmű esélyekkel modellezhető – előrehozott választás. Eme javaslatok szellemében a kisebbségi

kormányzás kemény alkukkal körbevett, alkalmankénti megmentése még mindig kívánatosabb, mint a Fidesz - és Orbán Viktor – gyors visszatérése.

- S végül: ma még nagyon halk az a reménykedés, miszerint nem tudni, hogy mit hozhat a jövő... De nem teljesen kizárható a koalíció valaminő újratemtése, a jövőbeni választási együttműködés, s az is lehetséges, hogy a mai helyzethez képest mindezt merőben más főszereplőkkel kell megteremteni. Vagyis, a remény is fontos tényező: nem szabad semmi olyat tenni, ami a két párt közötti viszonyokat véglegesen megrontaná.

4.2. Mi szól a kisebbségi kormányzás ellen?

Lényegében az imént ismertetett tényezők – csak éppen mindegyiket más szemszögből kell értelmezni:

- A kisebbségi kormány folyamatosan ki van szolgáltatva egy olyan párt szeszélyeinek, amely elenyésző parlamenti létszáma ellenére ezen az őszön korábban soha nem tapasztalt mértékű zsarolási kapacitáshoz jutott. Tulajdonképpen a liberálisok bármely pillanatban megbuktathatják a kormányt, megszavazhatják a parlament önfeloszlatását – ha akarják. S az sem kétséges, hogy a Fidesz egyetlen alkalmat sem fog elmulasztani arra, hogy az SZDSZ-t egyértelmű színvállásra kényszerítse.

- A Fodor-vezette párt az elmúlt negyedév tapasztalatai nyomán láthatóan megértette, hogy csak addig vannak kulcsszerepben, amíg nem döntenek egyértelműen valamelyik oldal mellett. S ezzel a kiszámíthatatlansággal a kisebbségi kormányzást a permanens lebegés állapotába taszítják. (E helyzet részlete bemutatására már csak azért is szükséges a későbbiekben vállalkoznunk, mert ennek az ősznek feltehetően e problémakör lesz a kulcsmozzanata.)

- Az igaz, hogy a mostani kabinetnek homogén a pártháttere, de ezzel megnőtt az eddig jelentéktelen csoportosulások, egyedi túlélési mutatóanyagok belső zsarolási mozgástere, s a halovány politikai jövővel rendelkezők váratlanul fontosnak, netán sorsdöntő tényezőknek képzelhetik magukat. S a belső alkuk kényszere felmorzsolhatja a maradék kormányzati erőforrásokat. (Az örök Szanyi Tibor..., hogy mást ne is említsünk.)

- Ennyire törekeny háttérű kormányzás már nem fog semmiféle komolyabb társadalmi/politikai konfliktust vállalni, berendezkedik a napi túlélésre, még a lehetséges reformlépésekre sem kerülhet sor, főlegesen elvesztegetünk újabb másfél évet. Tűzoltó kormányzás lesz, amelyik egyik nap erre, másnap pedig arra hajlítható. S a sokféle rögtönzésből nem állhat össze semmiféle következetes politika, mert egyetlen célfüggvénye a várható választási veszteség minimalizálása lesz.

Nagyjából így foglalhatjuk össze a legfontosabb pro és kontra érveket, s az őszi belpolitikai realitások ismeretében mindenki maga is eldöntheti, hogy melyik listát tartja inkább megfontolandó erejűnek. Mindenesre, még egyszer leszögezhetjük, az őszi kezdetének realitásai azt mutatják, hogy akár tetszenek, akár nem ezek a körülmények, el kell kezdenünk megbarátkozni a kisebbségi megoldással. S azon sem kell majd csodálkoznunk, ha a kisebbségi kabinet döntései mögé megteremtendő alkufolyamat mindennapjainak a bonyodalmai olyan hosszadalmas tárgyalásokkal, kompromisszumokkal, ide-oda táncolásokkal lesznek telítve, amelyeket a hazai közvélemény az elmúlt tíz-húsz év során nem túlzottan kedvelt meg.

S még valami lesz fontos tényező: a kiélezett helyzetekben, a naponta változó erőviszonyok mentén alakuló egyensúlyi játszmákban rendkívül megnő majd a pillanatnyi helyzetekben tanúsított személyes politikai teljesítmények jelentősége. Egy-egy elszólás, erősebb mondat, kellően meg nem gondolt gesztus néha napokig a címlapokon foglalkoztatja majd azt a magyar médiát, amely az elmúlt években amúgy is egyre erősebb hajlamot érzett a politikai élet minél szórakoztatóbb jellegű tálalására. Szinte kikerülhetetlen lesz, hogy a sajtó bele ne lásson mély értelmű jelentéseket a legapróbb eseményekbe, szenzációit keressen ott is, ahol a szokásos sakkozás zajlik, s még a legrutinósabb állampolgárnak sem lesz könnyű annak megítélése, hogy a sok-sok álesemény közül melyiket kell igazán komolyan vennie.

Olyan lesz minden, mint a kampányok finisében. Naná, hogy olyan. Hiszen *ez már maga az előkampány*, hisz' minden érintett fél a hátsó szándékaival arra is gondol, hogy a legrosszabb esetben tényleg itt lesznek a nyakunkon az előrehozott választások, s egyikük sem szeretne hátrányos pozícióból versenybe indulni. Talán az sem lehet a véletlen műve, hogy a köztereket, a napilapok hirdetési felületeit október első napjaiban olyan plakátok/üzenetek lepték el, amelyeket tényleg csak a kampányok heteiben szoktunk látni.

Más szóval: ha a kisebbségi kormányzás a következő két-három hónapban nem lesz üzemképes, akkor a többi forgatókönyv magától is életbe lép - akármit is gondolnak, hirdetnek, híresztelnek felőlük ma még minderről a főszereplők. Nagyon is tisztában vannak azzal, hogy az idei tavaszon felvillantott kiutak mindegyikével komolyan kell számolniuk. És ezt a sokesélyes küzdelmet, többféle stratégia realizálását nekünk állampolgároknak is érdemes szem előtt tartanunk.

4.3. Kitérő a liberális párt különleges helyzetének megértésére

Feltehetően ez az a pont, amelynek segítségével rekonstruálni lehet az egyébként nehezen követhető liberális párt március utáni cikk-cakkjait. A rendszeresen hangoztatott/felmondott önkép szerint a kisebbik partner korábban is a reformok letéteményesének tartotta magát, s a népszavazás utáni szocialista váltást a reformok nyílt feladásaként értelmezték. Valamilyest ezt az érvelést követve, ugyanezen a bázison tartották augusztus végétől elvetendőnek Gyurcsány Ferenc Megegyezés című iratának mondandóját. Nem kell nagyobb jóstehetség ahhoz sem, hogy az őszi adótörvény-vitákban, majd az év végi parlamenti költségvetési eszmecserék során is hasonló érvekkel fogunk találkozni. Az SZDSZ számára ezen az őszen nem maradt más mozgástér, mint a kormányzat intenzív, szóbeli bírálata, ami egyúttal az új ellenzéki profil megteremtésének a kényszere is. S az egyes egyezkedési/alkudozási folyamatok végén (de...igazán a legeslegutolsó percben...) fogcsikorgatva megtámogatni a kormányt. Vagy legalább: tartózkodni.¹²

Az elmúlt húsz év során ritkán került olyan erővel a közgondolkodás középpontjába az SZDSZ, mint amennyit az elmúlt hét-nyolc hétben foglalatoskodtak velük. Túl sok az érzelem, túl sok az indulat a szabaddemokratákról szóló írások, kommentárok, elemzések többségében, s erre a túlfűtöttségre még az a kivételes helyzet sem lehet elegendő magyarázat, amit páratlan fölértékelődésük okán oly sokan megélnék. Akár pozitív, akár negatív értelemben. Való igaz, az SZDSZ még soha nem találhatta magát olyannyira kulcspozícióban, mint az április óta eltelt hónapok során. Nem is könnyű racionálisan azt feldolgozni, hogy mind a két nagy-nagy,

¹² Az SZDSZ eme lehetséges, folyamatos egyezkedésekre építő, a kormányzatot lényegében alkalmilag és kívülről támogató stratégiáját fogalmazta meg néhány napon belül kétszer is e tábor két, nagy tekintélyű politikai gondolkodója:

Kis János: "Megegyezésre ítélve" c. interjújában (Népszabadság, 2008. szept. 12.), illetőleg Bauer Tamás írása: Megegyezés a továbblépésről. (Népszabadság, 2008. szept. 16.)

A válasz sem késlekedett sokat: Lendvai Ildikó „Minden megegyezésnek ára van” címmel adott interjút a Népszabadság szept. 18-ai számában.

néppártnyi méretű politikai tömb – az MSZP és a Fidesz – jövőbeni stratégiai lépései és lehetőségei jelentős mértékben egy olyan párt döntéseitől függhetnek, amelynek alig van húsz képviselőnyi helye a jelenlegi magyar parlamentben. A válaszhoz egyelőre nem visz közelebb, de talán érdekes lehet, hogy külföldi diplomaták, újságírók, szakértők számára mindezen nincs sok magyaráznivaló, ők sokkal természetesebb és elképzelhetőbb állapotnak vélik mindezt, mint az itthoni érintettek...¹³:

Próbálkozzunk egy hosszabb gondolatmenet erejéig azzal, hogy mindenféle elkötelezettség, érzelmi/indulati alapállás nélkül vegyük szemügyre e párt tagadhatatlanul ellentmondásos helyzetét. Rengetegen bírálják pl. a liberális pártot azért, mert nem mer/nem tud/nem akar választani a két, szemben álló tömb között. Miért is kellene döntenünk? És miért is éppen az elmúlt egy-két hónapban kellett volna ezt tenniük? Ez a rendkívüli figyelem, a megkülönböztetetten fontos politikai szerepkör az ő szempontjukból éppenséggel addig tartható fenn, amíg nem döntenek egyértelműen valamelyik irányba történő elköteleződésük mellett. Mihelyst ezt megteszik, pillanatokon belül érdektelenné válnának, négy százalék alatt támogatott politikai törpévé. Fel van-e készülve az SZDSZ egy ilyen helyzet következményeinek elviselésére? Nem, nincsen. Tudom, ilyenkor azonnal felharsan a vád – miszerint nem illik ilyen nyíltan a saját pártérdekekre lenni tekintettel. Miért, a többiek mire vannak tekintettel? Nem lehet, hogy valami olyasmit várnának el a szabaddemokratáktól, amit a többi párttól sem várhatnánk el?

De, van még tovább is. Nézzük a dilemma tartalmi oldalát. A szocialisták a márciusi mélyütést követően meglehetősen változékony, a miniszterelnök személyét is vaskosan érintő belső küzdelemsorozatnak a végére tesznek pontot az októberi, rendkívüli kongresszusukon.

Miért is kellett volna ebben a helykereső-tisztázó folyamatban az SZDSZ-nek egyértelműen és folyamatosan bizalmat szavaznia a ...kinek is? ...minek is...? Annak a szocialista pártnak, amely nagyjából mostanára zárt össze - jócskán meggyöngyölni látszott - miniszterelnöke mögött? Amely körülbelül mostanára mérte föl a kisebbségi kormányzással járó terhek méreteit, következményeit és lehetőségeit? Annak a kormányfőnek, aki kb.

¹³ Amúgy a liberális párt maradék soraiban egyébként is meglehetősen kemény hangvételű önvizsgálat kezdődött el annak kapcsán, hogy Kőszeg Ferenc az ÉS augusztus 19-ei számában szokatlan szenvedéllyel írta meg egykori pártja mélyrepülés-történetét. Utána hetekig áradtak a válasz- és vitacikkek. E vita egyszerű szociológiai elemzési háttér lesz azoknak, akik majdan e párt történetét dolgozzák fel. A szeptember 26-ai számban a szerző hosszas elemzéssel válaszolt kritikusaiknak. (Aki szeretnék megérteni a liberális politikai táboron belüli elágazási pontok, sorsdöntő viták eredetét/történetét, azok e vita-gyűjteménnyel nélkülözhetetlen forrásokhoz jutottak.)

októberre stabilizálta olyan mértékben a maga helyét, hogy legalább a folyamatos/szakszerű kormányzás elfogadható látszatát képes megteremteni?

S nézzünk át a másik oldalra. Miért is kellett volna az SZDSZ-nek az első hívó szóra ugorva segíteni a Fideszt a minél előbbi választások elérésében? Láta már valaki azokat a tételes, szakpolitikai elképzeléseket, amelyekkel egy leendő Fidesz-kormányzás együtt járna? Nem éppen mindezek hiánya távolította el a liberálisokat egykori koalíciós partnerétől is? A magam véleménye, hogy az elmúlt hat-hét hónapban egyik oldalon sem történt semmi olyan megrendítő erejű, kikerülhetetlen kényszerekkel járó politikai változás, ami indokoltá tette volna, hogy az SZDSZ feladja a kivételes helyzet következtében előállt kulcspozícióját. Mindenki kivárára játszott, ők is, legfeljebb ezt a hezitálást mindkét oldalról sokkal élesebben látták és drámaibb jellegűnek vélték a saját helykereső, tétovázó, alkalmazkodó lépéseik súlyánál. Olyan jó volt azt hinni, és azt hirdetni, mintha csak a liberálisok miatt állna elő újra meg újra a patthelyzet, s nem azért, mert az egész hazai politikai élet mélyszerkezetében olyan erejű változások zajlanak, aminek következtében valamennyi számottevő erő kénytelen önmagát újra kitalálni.

Mindebből persze az is következhet, hogy az SZDSZ számára is roppant gyorsasággal érhet véget az a – látszólag nagyon kényelmes – állapot, miszerint tartósan elegendő lehet és lesz gondterhelten, mérlegelve, az adott döntési kényszernek nagy feneket kerítve végül is „*talánt*” mondani. Azaz, továbbra is lebegtetni a két fél közötti választást. Nem kizárt – s az elmúlt hónapok leckéi során akár ezt is meglehetett tanulni -, hogy a pártvezetés, illetve a frakció tagjai közül túl sokan beleszeretnek e kivételes helyzet által előállt felértékelődés örömeibe, s akkor is szeretnék ezt meghosszabbítani, amikor már nem sok ésszerű indoka van a döntéshalogatásnak.

Most még nem ez a helyzet, annak van nagyobb valószínűsége, hogy a szabaddemokraták újabb váratlan esélyhez juthatnak. Ahhoz, hogy a hazai parlamentarizmusban eleddig egy kevésbé felmutatott ellenzéki szerepkört – szinte a nulláról elkezdve – felépíthessenek. Nevezzük ezt egyelőre *érdemi ellenzéki* politikai gyakorlatnak, amely lényegi pontokon különbözhetne mindattól, amit a T. Házban csaknem egy évtizede tapasztalhatunk. A jelen gyakorlatot ugyanis alapvetően a *formális ellenzéki* szerepfelfogás uralja, s ennek keretében a legtöbbször elegendőnek tűnik a kormányzati oldal bármiféle javaslatára, öntésére egyszerűen nemet mondani. Mélyebb és szakmailag is kellően

alátámasztott érvekkel pedig azért nem szokás előhozakodni, mert az elutasításnak a legtöbbször morális/személyi, a legjobb esetben bevallottan ideológiai indokai vannak, s mindehhez elegendő magát az elutasító pozíciót deklarálni. Ehhez már hozzászoktunk, sőt, úgy tűnik, mintha az ország egyik fele kifejezetten eme gesztusrendszer egyszerű kellékeire tartana csak igényt. Ne legyünk azért mindebben olyannyira bizonyosak. Nemcsak a kormányzattal bármi áron egyetértők, s nemcsak a hevesen és zsigerből ellenkezők táboraiból áll a világ. Valamennyi olyan közvélemény-kutatás, amely szakpolitikai kérdésekről szokta faggatni az állampolgárok közösségét, azt mutatja, hogy a konkrétumok szintjén sokkal finomabb a vélemények megoszlása, mint amit a beállt párttáborok logikája mutat. Az ellenzők és támogatók különböző fokozatai azonosíthatóak, s nem ritka, hogy az adott jobb/baloldali választó a kézzelfogható kérdésekben másféle véleményt formál meg, mint amit a pártvonzalma diktálna. S ha figyelmesen olvassuk az adatokat, akkor azt is észrevehetjük, hogy talán ők vannak többen.

E hosszadalmas kitérő segítségével kíséreltük meg illusztrálni azt, hogy az SZDSZ számára megnyílt egy olyan ellenzéki magatartás felmutatásának az esélye, amelynek révén kitörhetne abból a csapdából, ami az ideai öszön rácsapódni látszik. Nem kell és nem is érdemes minden áron nemet mondani, s nem szükséges rendszeres hűségesküket sem tenni. Lehetséges viszont értelmesen, érvelve elmagyarázni, hogy mikor mit és milyen okokból támogat, illetve nem támogat – ellenzéki pozícióból. Kétségtelenül, ez a gyakorlat sokkal, de sokkal több aprómunkát követel, és kevesebb látványos figyelmet arathat, mint amihez a túlértékelődés idei hónapjaiban hozzászoktak. S nem kell, hogy egy pártnak mindig és mindenről sarkos véleménye legyen pusztán amiatt, mert az egyik vagy másik tábor vezére valamilyen ügyben megszólalt. Az eredeti SZDSZ-nek egykoron eléggé megbízható szakértelmiségi háttér-támogató bázisa is volt, s talán nem nagy tévedés azt hinni, hogy e tábor eltűnének legalább annyira voltak politikai stílus- és ízlésbeli okai, mint amennyire erősek lehettek az ideológiai fenntartásaik. Ebből még az is következhetne, hogy egy újraformált, védhető, megalapozott ellenzéki szerepnek a korábbiakhoz képest sokkal szélesebb körben lehet támogatottsága.

A hazai politikai életben olyan mélységű átrendeződések kezdődtek el, amelyek lényeges pontokon alakíthatják át az elmúlt tíz évben jellemző, kétpárti szembenállásra támaszkodó szerkezet modelljét. Ma még nem tudni, milyen lehet a következő évek, évezed meghatározó modellje. 1989 után volt itt már háromosztatú politikai mező, volt már polarizált közélet, volt már kettő plusz kettő politikai szerkezet is. A leendő modellnek ma még csak az

alapvonalait látjuk. Az SZDSZ-nek sem érdemes a végtelenségig kizárólagosnak tartania azt a lépten-nyomon feltett kérdést, hogy az Egyik, avagy a Másik oldallal tart-e? Meglehet, egy idő után maga a kérdés bizonyulhat másodlagos jelentőségűnek.

4.4. Csönd és nyugalom a paletta túlsó oldalán

Ellenzéki oldalon az elemzők természetesen a Fidesz által követett politikai manőverezésnek tulajdonítják a legnagyobb jelentőséget. A népszavazás után a jobboldal vezető ereje kettős stratégiát igyekezett követni, s az őszi kezdetekkor úgy tűnik, hogy ezen egyelőre nem is szeretne változtatni. Egyrészt megragadnak minden alkalmat annak érzékeltetésre, hogy a kormányzatot nemcsak kisebbséginek tartják, de olyannak is, amelynek sorsa nagyon is ideiglenes jellegű. Ebből következően az előrehozott választásokat gondolják a jelenlegi helyzet egyetlen valós feloldási lehetőségének. Ezt az alapállást annyival lehet színesíteni, amennyiben megpróbálják a kivételes helyzetet egyúttal és kizárólagosan az SZDSZ váratlan megérkezésével nagyon gyorsan realizálható eséllyé alakítani. (S az őszi nyitány első másfél hónapja szerint a liberálisok korántsem igyekeznek ebben a törekvésben a remélt/elvárt módon partnerré válni.) Másrészt a Fidesz vezetői többféle körben, fórumon törekednek változtatni azon a képen, miszerint e pártnak a tagadáson túl nincsen semmiféle érdemi kormányzati elképzelés-rendszere. A májusi hónap éppenséggel Orbán Viktor egynémely, nagyon is gyakorlatias, kormányzati jellegű javaslataitól visszhangzott, s a kormányzati kommunikáció boszorkánykonyhája némely étlapkészítőjének túlbuzgalma igen sokat tett azért, hogy ezek a – sokszor ötletszintű – javaslatok a szerzőt éppen abban reklámozzák, amit eleddig leginkább tagadtak meg tőle: a kormányképességben...

Ősszel továbbra is e fönti kettősség uralja a Fidesz viselkedését, s nagyon úgy tűnik, mintha hosszabb távon is berendezkednének a megszerzett, stabilan 60 százalék körüli támogatottság minél kockázatmentesebb megtartására. Várnak, kívárnak. Ők is. Rutinszerűen kontráznak bármiféle kormányzati ötlet, javaslat, megnyilvánulás kapcsán, s ennek a gyakorlatnak ma már legalább annyira tapasztalhatóak a negatív következményei, mint ahogyan a tartós vonzereje számszerűen kimutatható. Belső vitáik meglehetősen szórványosan kerülnek napvilágra, talán ezért is okozhatott meglepetést, amikor a tábor vitathatatlanul középponti médiaereje - a Magyar Nemzet nevű napilap – heves polémiába bonyolódott Orbán Viktor irányvonalával az amerikai stratégia, illetőleg az oroszokkal követendő álláspontok kapcsán. A vita egy hét után nagyon gyorsan elült, de az éles szemű

elemzők figyelmét nem kerülhette el, hogy milyen hevességgel csaptak egymásnak a korábban lappangó ellentétek.

A Fidesz megítélésében már-már szokásosnak mondható, évtizedes belső ellenzéki szerepkört betöltő Solymosi Frigyes professzor produkálta ezen az őszön is a leginkább figyelemre méltó belső- kritikát. Akkurátusan, pontokba szedve mutatta ki a jelenlegi Fidesz-gyakorlatban mindazokat az elemeket, amelyek következtében még a jelenlegi, kivételesen kedvezőnek mondható választási esélyeiket is eljátszhatják...¹⁴

V. Összegző - tágabb kitekintéssel

A 2008-as állókép azt mutatja, hogy valamennyi fontosabb politikai erő a népszavazás után kialakított pozícióit finomítgatja, s a hangos deklarációik ellenére – vagy éppen ezért... - szép lassan berendezkednek a kisebbségi kormányzás keretei közötti politizálásra. Tanulgatják az ezzel járó fegyver, mozgástér, politikai trükkök, parlamenti eljárások részleteit – s közben fél szemmel az egyéb, esetleg ezután következő lehetőségekre is igyekeznek felkészülni. Lehet emiatt kritizálni, hibáztatni őket, de talán nem érdemes. Ennek a kivárásnak, patthelyzeteket idéző játszmáknak talán felfedhető egy olyan magyarázata is, amelyet csak akkor kaphatunk meg, ha a 2008-as évet megkíséreljük elhelyezni a tágabb ciklusidő egészének a keretei között, a 2006- 2010 közötti négy év lehetőségeinek figyelembevételével.

A 2006-os kampányban összehordott ígérek a lehető legkevésbé könnyítették meg a magyar állampolgárok abbéli lehetőségeit, hogy hazájuk helyzetéről, alapvető gazdasági/társadalmi folyamatairól legalább megközelítőleg helyes képet kaphassanak. A nyertes viszont meglehetősen gyorsan kénytelen volt szembenézni azzal a ténnyel, hogy az ország rohan a finanszírozhatatlanság felé. A választások után nem kellett hosszú idő ahhoz, hogy kemény döntések sorozatával kíséreljék meg menteni a menthetőt.

Gyurcsány Ferenc eredeti – 2006 júniusi – kormányprogramjában még úgy látta, hogy e leendő négyéves ciklus páratlanul termékeny, a huszonegyedik századi kihívásokhoz maximálisan alkalmazkodó reformkor lesz. Ám az is igaz, hogy másnap kénytelen volt a közbeeső könyörtelen korrekciós programot is a gazdasági élet főszereplőivel megismertetni.

¹⁴ Solymosi Frigyes: Hogyan csökkentheti esélyeit a Fidesz? Népszabadság, 2008. szept. 30.

Ekkoriban – és még később is, talán legalább másfél évig még – úgy hitte, hogy a négy év egyrészt áll majd egy nagyon kemény és feszültségekkel terhes kiigazítási/stabilizációs időszakból, s erre elmegy 2006 hátralévő része, valamint a 2007-es év. Másrészt viszont egy olyan fellendülő, prosperáló, építkező két évből, amelynek köszönhetően a 2010-es választásokra forduló Magyarország a kicsattanó optimizmus és reformváramokozások hazája lesz.

Ma már tudjuk, hogy a folyamatok nem így alakultak, s némi leegyszerűsítéssel (valamint a jövő évi előrejelzések minap megismert részleteinek birtokában) azt mondhatjuk, hogy ezt a négy évet nagyjából felemészti a költségvetési egyensúly helyreállításának, a kormányzati/pénzügyi hitelesség visszaszerzésének feladata. Több reform nem lesz, legfeljebb azokat lehet tovább turbósítani, amelyeket eddig elindítottak, a növekedési, prosperitási álmoknak pedig még évekre búcsút kell mondanunk.

Lehet, hogy újabb egy, lehet, hogy még három évig. Időközben radikálisan megváltoztak a számunkra olyannyira fontos külgazdasági feltételek, de alapjában véve nem ez a kudarc alapvető oka. Az eredeti kalkuláció volt túlzottan ambiciózus, ez a négy év nem bírt volna el egyébként sem három ilyen feladatot: a stabilizálást, a reformok elindítását és a látványos növekedési periódus kezdetét. Arról lehet vitatkozni – fognak is, hogy GYF személy szerint mennyiben tehető felelőssé azért, hogy ez a négy év nagyjából azzal a roppant népszerűtlen feladattal fog eltelni, amelynek megoldása ugyan kikerülhetetlen volt, ám az ára törvénytörően a nagymérvű és visszafordíthatatlannak tetsző társadalmi támogatottsági veszteségben mérhető. Arról is fognak még sokat írni, hogy vajon Orbán Viktor tudott volna-e mást tenni, és elképzelhető-e az 1998-as szituáció megismétlődése, mikoris a Bokros-csomag áldásos következményeinek már a Fidesz-kormány lehetett a haszonélvezője...

A helyzet lényege 2008 végén így is, úgy is az, hogy az ellenzék ugyan roppantul erős, de korántsem biztos, hogy olyan erővel érdekelt a minél előbbi hatalmi váltásban, ahogyan ezt kötelezően hirdetni is szokta magáról. Hosszabb távú érdekeiket tekintve számukra is az lenne fontos, hogy GYF kisebbségi kormánya minél több olyan kellemetlen és népszerűtlen feladatot végezzen még el, amelyekkel a következő választások után nekik már nem kell bíbelődniük. GYF és a szocialisták érdeke pedig az, hogy lehetőleg minél tovább maradjanak kormányon. Hátha előbb-utóbb csak meglátszanak az uniós pénzek vállalkozásokat segítő hatásai... Hátha lesz olyan szerény növekedés, amelynek a következményeit a lakosság is

érezkelheti... Hátha belátja a lakosság nagyobbik része az előző évek áldozatainak értelmét... Hátha jön még három-négy Mercedes-üzem...Hátha elkerül minket a világgazdaság beborulni látszó egének fenyegető árnyéka...Hátha meg lehet fordítani a lakosság egy részének hangulatát a folyamatos sikerpropagandával....

Az egyikük már nemigen tud kormányozni, s már csak a Másiktól való páni félelem tartja meg a helyén. A másikuk meg nem tud jönni, csak folyamatosan beszél ennek elkerülhetetlenségéről, de nem képes semmit sem tenni azért, hogy mindezt a többség tényleg akarja és szeresse is. Lengyel László – a szakértői kormány szükségessége mellett érvelve - azt írta ezen a szeptemberen: „El lehetne így menni 2010-ig? A gazdasági szereplők, a külföld szerint csak így – ők világidőkben élnek. A párpolitikusok szerint nem. Ők a saját idejükben tetszhalottak.”¹⁵

Ám, az igazi rejtély talán mégis az, hogy a leendő, ötmilliónyi választó milyen időben él? Tényleg olyan múlt időben, ahogyan a koalíció a márciusi népszavazás eredményeit – elhamarkodottan – értelmezte? Tényleg olyan torz modell keretei között, ahogyan GYF a maga őszi írásában a magyar polgárt látja és értelmezte? Tényleg annak az Új Többségnek a révületében, ahogyan az ellenzék vezére szeret – mostanában - népére tekinteni?

Talán fogalmunk sincs arról, hogy ez a derékhad, a mindenről dönteni hívatott többség milyen idő szerint él. Amit a politikai osztály ezen az őszön – és ebben az évben – számukra felkínált, az a pillanatnyi idő, a vaku villanásának ideje, az esti hírek és a másnapi címlap ideje. S mert a kínálat csak ez, csak ennyi, ezért nem kell meglepődni azon, hogy a jelen politikai folyamatokat annak látják, ami: a napi politika szintjének, ami akár már holnap is más lehet. Ez lenne a kínálati oldal. Ám, ettől még nem tudhatjuk, hogy a fogyasztó valójában mit is igényelne. Nagy a gyanúnk, hogy a következő hónapokban az eddig feltűnően csöndben lévő fogyasztók – az állampolgárok széles köre – is hallatni fogja a hangját.

Az őszi szezonindító hetek tehát a korábbról is jól ismert stratégiák jegyében kezdődtek el. E rutinszerű működésbe csapott bele az a vártalanul felpörgött, eleinte pénzügyi/amerikai válságnak tartott eseménysor, melynek következményei kb. egy hétig nagyon távolíknak és halványaknak látszottak. Október első hetének fejleményei azonban

¹⁵ Lengyel László: Senki földjén, Népszabadság, 2008. szeptember 13.

meglepő sebességgel forgatták fel a hazai várakozásokat is. Olyannyira például, hogy az okt. 11-ei szocialista pártkongresszusnak is a legutolsó napon gyökeresen megváltoztatták a tematikáját, s az előzetes tervekhez képest a küldötteknek azzal kellett foglalatzkodniuk, amit elnök/miniszterelnök vezetőjük ez ügyben egy nappal korábban kiötölt. E krónika rögzítésekor még nem lehet tudni, hogy e nemzetközivé szélesedő, a gazdaságiból láthatóan politikaiivá is átformálódó válság milyen mértékben alakítja át a hazai politika megszokott kereteit. Néhány nap után úgy tűnik, hogy nagyon. Mi az, hogy! Nagyon is! Legközelebbi mérleg-készítésünket feltehetően ennek áttekintésével kell majd kezdenünk.

Megjelent az Élet és Irodalom 2008. szeptember 5-i számában:

Nesze valami, fogd meg jól!

(Gyurcsány Ferenc Megegyezés c. dolgozatáról)

Fordulóponthoz érkezett a magyar gazdaság. Túljutottunk a rövid távú stabilizáción, de előtte vagyunk a túlhűtött gazdaság egyensúlyozó pályán való felpörgetésének és a túlfűtött infláció lehűtésének. Sikerült érdemi javulást felmutatni mind a költségvetésben, mind a külgazdasági mérlegekben. Az államháztartás hiánya ebben az évben a harmada lesz annak, mint ami 2006 nyarán a kiigazítási program előtt kirajzolódott. Külkereskedelmi mérlegünk hónapok óta exporttöbbletet, azaz aktívumot jelez, ami a beáramló uniós pénzekkel együtt erőteljesen csökkent a külső forrásokra való ráutaltságunkat, ha tetszik, kiszolgáltatottságunkat. A nemzetközileg is figyelemre méltó egyensúlyjavulást az eddig kedvezően alakuló külső konjunktúra mellett a belső kereslet visszafogásának eszközeivel értük el, azaz adóemelésekkel, ártámogatások leépítésével, a közszféra foglalkoztatásának csökkentésével, az államháztartás csapjainak megszorításával, amit olykor reformintézkedések életbeléptetése is segített (pl. a tb-kassza deficittermelésének visszaszorítása).

A javulás ellenére azonban a főbb makrogazdasági mutatók még mindig számottevő elmaradást jeleznek versenytársainktól, még akkor is, ha a mi kedvezőbbé váló adatainkkal szemben náluk a múlt évinél kedvezőtlenebb a helyzet. Közel sem lehetünk elégedettek a két százalék körüli növekedési és a 6-7 százalék közötti inflációs ütemünkkel, ami mellett munkaerő-piaci mutatóink romlanak. Közben pedig egyre közelebb érnek hozzánk azok a felhők, amelyek az elmúlt év közepétől jelentek meg a világgazdaság egén és egyre borúsabbá teszik külgazdasági kilátásainkat. S mivel tudjuk, hogy a magyar gazdaság teljesítménye nagymértékben függ a külső feltételektől, s azokat megváltoztatni nem áll módunkban, a belgazdasági körülményeket kell úgy átszabni, hogy – megtartva az egyensúlyi pályát – nagyobb eredményekre legyünk képesek.

Túljutva a rövid távú gazdaságstabilizáción romló külső körülmények közepette kell ma választ adnia a gazdaságpolitikának arra a konvergenciaprogram 2006 őszi benyújtását követően sokakban megfogalmazódó kérdésre: mitől lesz itt nagyobb növekedés? A stabilizációt követő kihívások a stabilizáción túlmutató eszközöket kívánják – annál is inkább, mert a stabilizáció, ellentétben a Bokros-csomaggal, a fejlesztési forrásokat is megcsapolta. Reméltük, hogy a kisebbségbe került második Gyurcsány-kormány cselekvési vagy munkaprogramja eleget fog tenni ennek a kívánalomnak.

Gyurcsány Ferenc „Megegyezés” címmel közreadott tanulmánya nem igazolta vissza ezt a várakozást. A munka alcíme szerint nem kevesebbre vállalkozik, mint „Magyarország megújításának lehetséges irányáról” szólni. Kétségtelen, hogy a kifejtettek is felvázolnak egy lehetséges irányt, ám erősen vitatható, hogy ebből idővel ténylegesen bekövetkezik Magyarország megújulása.

A tanulmányíró miniszterelnök pedig tisztában van a megoldandó feladatokkal, hogy ti. a rövid távú konjunkturális problémákon túlmutató, „mélyebb és összetettebb kihívásokkal kell szembenéznünk” (I. o.). Pontosan veszi számba a továbblépésünket akadályozó strukturális feszültségeket. Így, hogy duális gazdaságunkban „mindkét nagy szereplő... fejlődési korlátainak közelébe érkezett” (II. o.). Továbbá a foglalkoztatás, a foglalkoztathatóság problémáját, a szociális rendszer „esetenként” túlzott mivoltát, a gyenge és felzárkóztatásra alkalmatlan közoktatást, a szürke és fekete gazdaság nemzetközi összevetésben is magas arányát. A megjelölt főirány is helyes: a foglalkoztatás növelése, a munkabért terhelő elvonások csökkentése, a deficit- és infláció-mérséklő pálya fenntartása, a kifehérítés folytatása, a közszolgáltatások minőségének javítása, a vállalkozások adminisztratív feltételeinek kedvezőbbé tétele. De a miniszterelnök által javasoltak általában és részleteit tekintve sem teszik lehetővé felzárkózásunk felgyorsítását, holtpontra való átlendülésünket.

Gyurcsány Ferenc korábban is szerette gondolatmenetét szélesebb ideológiai keretek közt elhelyezni, most is ezt teszi, amikor általános megoldásként a magyar modellt javasolja. Szerinte „Magyarország jelenleg a gazdasági, társadalmi és politikai egyensúlytalanság nem termékeny állapotában van” – ami rendkívül súlyos diagnózis -, s ennek végső oka, hogy a modellválasztást a rendszerváltás óta húzódó, mára akuttá váló bizonytalanság övezi (II.o.). A miniszterelnök úgy véli, hogy a magyar modell választása eloszlatja ezt a bizonytalanságot, és lehetővé teszi az ország megújulását.

A magyar modellt negációval mintsem pozitívan kifejtve definiálja, vagyis, hogy az nem a svéd és nem az angol-szász újraelosztás, állami felfogás logikáját követi. De nem azonos a Fidesz által korábban hirdetettel sem, amely a sajátos magyar úton eldobhatónak vélte a közgazdasági tankönyveket. A pozitív kifejtésből azt tudhatjuk meg, hogy „a magyar modell – igen, így: kis »m«-mel – nem más, mint sajátos, ránk jellemző társadalmi-gazdasági egyensúly, amelynek belső arányairól bizonyos határok között magunk dönthetünk” (III.o.). Később kicsit konkrétabban fogalmaz: „azt javaslom, hogy középtávon egy aktív állami szerepvállalást még biztosító, de a jelenlegi adóterhek és újraelosztási hányad mérséklését lehetővé tevő társadalmi-gazdasági modell irányába induljunk el” (III. o.). S Gyurcsány

Ferenc elindul ezen az úton. Javaslatának összességéből az rajzolódik ki, hogy lényegében minden marad úgy, ahogy van, mert csak így kerülhetők el a nem kívánt konfliktusok, feszültségek. A magyar modell - a programban foglaltak felől tekintve - a keserűes semmittevés, a mintha csinálnánk valamit modellje, amelyben semmi új nincs, történelmileg jól ismert. Következésképpen alkalmatlan a magyar gazdaság strukturális és növekedési problémáinak megoldására.

A Gyurcsány Ferenc által bemutatott cselekvési program ugyanis olyan peremfeltételeket fogalmaz meg, amelyek szinte teljesen leblokkolják a gazdasági mozgásteret: adókat nem emelünk, kiadásokat nem csökkentünk, nem nyúlunk hozzá sem a szociális, sem a nyugdíjrendszerhez, de tartjuk a deficitmérséklő pályát. Ezen közben nincs szó az államadósságot csökkentő privatizációról sem, amivel legalább az államháztartás kamatszolgálata mérsékelhető lenne. Az adómérséklés fedezete a gazdaság kifehéritése, vagyis, ha többen hajlandók többet fizetni, akkor lehetséges a fajlagos adókulcsokat csökkenteni. Erre kínál a miniszterelnök megegyezést, ami a címzettek felől nézve inkább zsarolásnak tetszik. Mivel a kifehéredés bizonytalan és korlátozott, ezért a tehercsökkentés is az (vagy ha nem, akkor megint beleszaladunk a deficitnövelő pályába). Ilyen feltételek mellett valóban nincs gazdasági mozgáster az adók- és járulékok csökkentésére, de lássunk tisztán: a politika szabta ilyen szűkre a mozgásteret. Nyilván azért, mert Gyurcsány Ferencnek igen szűk a politikai mozgáster, amit úgy kíván bővíteni, hogy a konfliktusokat kiiktató, a működőképesség látszatát keltő gazdasági csomagot hirdetett meg. Bár a közbeszédben e csomagnak leginkább az adórendszerre vonatkozó tételei váltak ismertté, a miniszterelnök elgondolásai ennél szélesebb merítésűek.

A dolgozat olvasójának az a benyomása, hogy írója – állásából következően – begyűjtötte a kormányzati apparátusokban folyó munkákat, a forrásokat kevésbé igénylő elképzeléseket, terveket és azokból összehordott egy halomra valót. Így kerülhetett a csomagba „a kistélepülések nyugalmának fokozottabb biztosítása”, a védőnői hálózat létszámának háromszáz fővel való növelése, a harmincezer kollégiumi férőhely felújítása, a középiskolákban minden második osztálynak megígért digitális tábla, a halmozottan hátrányos gyerekekkel foglalkozó pedagógusok bérpótlékának bevezetése, a Nemzeti Gyakornoki program kidolgozása, a veszélyeztetett gyerekek családi pótlékának új típusú felhasználása, új tőkekövetési program a kisvállalkozásoknak, az államigazgatási engedélyezési szisztéma szűkítése, az integrált ügyintézés, az állami szolgáltatások garanciáinak kialakítása és folyamatos bevezetése, az adóeljárás, adóigazgatás egyszerűsítése. S mindemellett a patrióta gazdaságpolitika keretében állami fejlesztéspolitikai eszközökkel

megtámogatandó az informatika, a járműipar, a gyógyszeripar, a biotechnológia, a logisztika és minden speciális turisztikai project, valamint „a környezet ügye továbbra is kiemelt kormányzati ügy kell, hogy legyen” – hangsúlyozza az irat (V.o.). Akárcsak egy szatócsboltban járnák, és innen is, onnan is vennénk valamit, ami a kezünk ügyébe akad és nem túl drága.

Szó nincs koherens programról. A bemutatottak leginkább az első Gyurcsány-kormány által meghirdetett száz lépés programra emlékeztetnek. Akkor is a cselekvő kormány látszatának fenntartásáról volt szó. Gyurcsány Ferenc visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy kormányra kerülése után nem sokkal rádöbbsent, még túl messze voltak a választások ahhoz, hogy ne csináljanak semmit, viszont túl közel ahhoz, hogy konfliktusokkal járó reformokba kezdjenek. E felemás kényszerhelyzet szülte meg a se hal, se hús öszvérprogramot. Amint azt később szintén megtudtuk a miniszterelnöktől, azért nem kezdett bele akkor a gazdasági reformokba, mert meg akarta nyerni a választásokat. Hogy azután ő lehessen az új magyar felemelkedés letéteményese, a reformok élharcosaként és az ország gyors modernizációját hozó fejlesztések felfuttatójaként. Erre kért és kapott felhatalmazást 2006-ban, újraválasztásakor. Aztán rosszul élt a lehetőségekkel, úgy, hogy mára egykori önmagát is megtagadja: már nem akar felelős polgárokból polgári társadalmat építeni, nem tartja szükségesnek a nagy állami rendszerek átalakítását, sőt így fogalmaz: „a szerkezeti reformok sorában sem várnak ránk mély konfliktusok sokaságát előidéző döntések. A régi viszonyok lebontása helyett egyre inkább az építkezésen van, lesz a hangsúly” (I.o.).

Ez az új credo, pontosabban a régi-új credo, a magyar modell alapvetése: a régi viszonyok, legyenek azok bármennyire is meghaladandók, mint ezt két évvel ezelőtt Gyurcsány Ferenc még pontosan tudta, maradjanak sértetlenül. Mert – gondolja – így nem lesz több haragosa, és húzhatja ki az időt a következő választásokig. A „Megegyezés” címet viselő, nyolcadik Gyurcsány-program a miniszterelnök túlélő csomagja. Politikailag beszorított mozgásteret kondicionálja gazdasági mozgásterét, amiből – mint látható – a látszat cselekvésre futja.

Csakhogy 2005-höz képest ma merőben más a magyar gazdaság helyzete. Részben, mert belátható időre vége annak az aranykori növekedésnek a világgazdaságban, amelynek úgy adták a feltörekvő országok a hajtóerejét, hogy a konjunktúrát nem kísérte az infláció felpörgése. Részben, mert az új évezred elvesztegetett éve alatt meggyengültek a növekedés belső feltételei, minőségében és mennyiségében is kedvezőtlenebbé vált a munkakínálat, és a beruházások több éves stagnálása, visszaesése nem javította az állótőkék teljesítőképességét. Az átalakuló országok körében elveszítettük vezető szerepünket, a 2001 után ismét felpörgő

eladósodás pedig sérülékennyé tette az ország finanszírozhatóságát. A növekedés és az infláció kockázatai megnöttek.

Ebben a helyzetben Gyurcsány Ferenc olyan programot hirdetett meg, amely egy napot sem ért meg. A publikálás napján - durván szólva - elvetélt. Mégpedig a szerzője által. A miniszterelnök sajtótájékoztatóján elhangzott bejelentések ugyanis ellentmondtak az írásban kifejtetteknek. Kiderült, hogy a papírban említett évi 300 milliárdos adócsökkentési lehetőség 2009-re csak 260 milliárd forintos, amihez többlet adó- és járulékbefizetésekkel a vállalkozásoknak is hozzá kell járulniuk. S így 145 milliárd forintra apadt a vállalkozások és alkalmazottak jövedelemkedvezményezése, azaz kevesebb, mint a felére a meghirdetettnek. De lehet, hogy még ennél is kevesebb lesz, mert – mint a miniszterelnök közléséből megtudtuk – a cégek adókedvezményeit is ki akarják vezetni a rendszerből. A leírt és a kommunikált program közötti jelentős különbség a miniszterelnök hitelességén túl rontja a program hitelességét is. Márpedig egy program teljesülésére csak akkor van esély, ha címzettjei hisznek benne, hihetnek benne, mert például kiszámíthatónak bizonyul.

A leírt program azonban önmagában is olyan bizonytalanságokkal terhelt, ami a kiszámíthatóságát lényegesen lerontja. A hosszú előkészületek után mostanra kiszendvedt adócsökkentő lépések (adóreformnak semmiképp sem nevezhetők) a gazdaság kifehéredésére, tehát olyan forrásra alapozódnak, amely erős paraméterek mellett is nehezen kalkulálható, bizonytalan. A 2007-től érvényesített kemény szabályok mentén a pénzügyminisztérium közlése szerint kb. 80-100 milliárd forintos többletbevétel keletkezett a szürke- és/vagy a feketegazdaság fehéredése nyomán. Amitől Gyurcsány Ferenc ennek az összegnek a több mint megháromszorozódását várja (évente, négy éven keresztül!) az egyrészt az adócsökkentéssel elért ösztönzés (mézes madzag), másrészt az adózásban meghirdetett zéró tolerancia (korbács). Ám a munkabért terhelő elvonások 2009. áprilisától történő 5 százalékpontos csökkentése – ráadásul csak 140 ezer forintos bérszintig - oly mértékben kevés, hogy annak kifehéritő és foglalkoztatást ösztönző hatásában még szocialistákra szavazók negyven százaléka sem hisz. Feketéből szürkébe, vagy fehérbe és szürkéből fehérbe átmenni tehernövekedéssel és nem csökkenéssel jár. A tb-járuklémérséklés csak ott hoz többletet (nem sokat, fejenként 7000 forintot), ahol eddig is szabálykövető volt a munkaadó.

Amint a szóbeli közlésből megtudtuk, az első évre megelőlegezik az adócsökkentés alapját (a már említett adó- és járulékemelésekből, kiterjesztésekből, tartalékok zárolásából, „intelligens fűnyíróval” elérhető kiadási megtakarításokból). Ám, ha a kifehéredésből várt bevételek nem folynak be a későbbiekben az alapba, akkor az adócsökkentő pályának vége. Ennek pedig elég nagy a valószínűsége ez erőtlen ösztönzési mértékek mentén, továbbá, mert

elég okunk van feltételezni, hogy a választások előtt az adóhivatal (amellyel szemben Gy.F. ellentmondásos követelményeket támaszt) korbácsa sem lesz kemény és serény. Vagyis rendkívül rövid életűnek tűnő adóprogrammal van dolgunk, amely gyors elhalású természetéből következően nem képes eloszlatni, sőt, növeli azt a szabályozási bizonytalanságot, ami eddig is meghatározó korlátozója volt a vállalkozások bővülésének.

Az évközbeleni (áprilisra időzített) adóváltozások, valamint az adóemelést eredményező új javaslatok tovább rontják adórendszerünk átláthatóságát, ami úgyszintén vállalkozás-fékező körülmény.

A tanulmányban javasolt intézkedésektől növekedési többletet remélni is hiú ábránd, nem, mint Gyurcsány Ferenc gondolja: Magyarország megújítását. A magyar gazdaság alapos és teljes generálózásra szorul, amihez valóban társadalmi megegyezésre volna szükség. Ennyiben aktuális a regnáló miniszterelnök dolgozatának címe.

Budapest, 2008. augusztus 30.

Petschnig Mária Zita